

Владимир Н. Цветковић¹
Универзитет у Београду,
Факултет безбедности
Београд (Србија)

327(100)"20"
Оригинални научни рад
Примљен 09/02/2026
Измењен 24/05/2026
Прихваћен 24/05/2026
doi: [10.5937/socpreg60-64824](https://doi.org/10.5937/socpreg60-64824)

БЕЗБЕДНОСНА ФРАГМЕНТАЦИЈА (ПОСТ)МОДЕРНОГ СВЕТА (Војни савези и равнотежа моћи)

Сажетак: У чланку се анализирају модерни и савремени војни савези настали после урушавања краткотрајног униполарног међународног поретка предвођеног САД. Уз приказ генезе и сврхе постојања НАТО-а, највећег и најтрајнијег војног савеза у историји модерне Европе и Запада, аутор указује на његове иманентне слабости које су постале очигледне током рата у Украјини. Оне се огледају у гломазном бирократском апарату вођеном логиком самодовољности, нефлексибилном војноиндустријском комплексу, као и доктринарној кратковидости услед пренаглашеног ослањања на ваздушне снаге и специјализоване јединице за брзе интервенције против инфериорних противника. Застареле концепцијске основе и апсолутна зависност од САД довеле су НАТО у стање војне дисфункционалности и политичке потрошености. Посредни доказ за то јесте убрзано склапање билатералних безбедносних споразума између најважнијих европских чланица НАТО-а (Француска, Немачка, Велика Британија) које више нису сигурне у спремност носећег актера Алијансе да се директно војно ангажује у потенцијалном сукобу са Русијом. Истовремено, широм света склапају се чврсти билатерални и колективни војни споразуми (Русија – Северна Кореја, Пакистан – Саудијска Арабија), као и тренутно нешто мекша „безбедносна партнерства“ (АУКУС: САД – ВБ – Аустралија; САД – Јапан – Јужна Кореја), уз бројне „безбедносне декларације“ ситуационог карактера и за једнократну употребу (типичан пример: Хрватска–Албанија–Косово*). Сви они сведоче о метастабилном стању у коме се налази полицентрични, вероватно још дуго неуређени глобални „поредак“.

Кључне речи: САД, ЕУ, НАТО, Русија, Кина, војни савези, глобални поредак

¹ vcvetkovic@fb.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0005-6844-1536>

Географија и економија, исто колико друштвене вредности и политички поредак, одређују национални идентитет и интересе на основу којих модерне политичке заједнице успостављају међусобна (не)пријатељства и склапају државне савезе, посебно оне војне природе. Настанак, циљеви и трајање војних савеза показују смер, снагу и динамику историјских токова у конкретном региону, али и на глобалном плану. У предмодерним временима ограничених економских могућности, војних потенцијала и културних утицаја, војни савези су обично имали само регионални карактер. Ондашње, по правилу мање политичке заједнице, када су то могле или хтеле, удруживале су се у војне савезе са ограниченим циљевима усмереним ка обуздавању заједничког непријатеља у суседству или можда надлазеће империјалне силе. Политички интереси таквих заједница допуштали су у најбољем случају краткотрајућа савезништва између копнених армија и евентуално заједничко деловање поморских снага (ако су постојале). Невелике сталне или „стајаће“ трупе које је водила локална аристократија и масовна армија састављена од *ad hoc* мобилизованог (доступног) становништва – тако су најчешће изгледале војске које су стварале и разарале предмодерне политичке заједнице. Међутим, према фактички истом обрасцу функционисале су и све ондашње велике силе, почев од Акадског, Асирског, Египатског, Вавилонског, Персијског или Римског царства, до исламских калифата, монголских каганата, могулске или кинеске империје. Бројност и обученост пешадије, коњице и поморских снага, војно-техничка опремљеност и способно вођство, све то уз пожељну, премда не и нужну идеолошку (верску) консолидованост, одлучивали су о стварној снази великих сила чија је унутрашња стабилност зависила од способности да се у континуитету шире околним копном и морем (углавном приобаљем). Радикална промена у том погледу настала је тек са трансконтиненталном експанзијом европских („Западних“) поморских сила које су у 16. веку почеле да граде глобални (светски) поредак. Западна колонизација „остатка света“ напредовала је током следећа два века, ескалирала је у 19. да би се потом трансформисала у 20. веку („неоколонијализам“).

Пројекција војне (и сваке друге) моћи на велику даљину – преко мора и океана, представљала је одлучујућу, историјску разлику између предмодерних и модерних „великих сила“ на тзв. Истоку и Западу. Прекоморски карактер трговине и ратовања, заједно са специфичним структурним економским и политичким облицима модерних политичких заједница, утицали су на циљеве војних савеза које су склапале европске силе – у почетку везане истим вредносним поретком, а касније потпуно независно од легитимацијских основа режима савезника. Први кораци у том правцу могли су се назрети још у време крсташких ратова (11–13. век) када је Западна Европа, уједињена под стегом католичанства, водила ратове против исламских заједница на другој страни Медитерана, а убрзо затим и против свог непосредног хришћанског конкурента – Ромејског царства. На сличан начин се показивала и колонизацијска снага италијанских комуна и њихових корпорација које су унутар истог простора (Црно море, Блиски исток) у време позног средњег века успешно демонстрирале своју протомодерну економску и политичку, а посредно и војну моћ. Упоредо су функционисале трговачке корпорације и слободни градови европског севера повезани ондашњом Ханзеатском лигом, прототипским моделом западног корпорацијског система.

Упркос наведеним коренима који су обухватили широки простор Медитерана, привредни и војни потенцијал европских (*йроѿо*)модерних политичких заједница показаше своју снагу и капацитет деловањем у сасвим другом, до тада фактички непостојећем геополитичком простору Атлантског океана. Ударне песнице тог просперитета биле су две традиционалистичке, дубоко још „средњовековне“ краљевине – Португалија и Шпанија. Разлог је једноставан: трагајући за трговачким поморским путевима који би им обезбедили приступ богатствима Далеког истока, католичка краљевства су ненадано „открила“ Нови свет, доцније назван Америком (16–17. век). Иако су до тада функционисале мање-више на маргинама европских привредно-политичких токова, захваљујући успешним прекоморским подухватима два су фундаментално католичка краљевства са Иберијског полуострва постале уистину глобалне силе.

Истраживачка радозналост, трговачка похлепа, војна слава и верска мисија, посвећена изградњи „универзалне хришћанске монархије“, обезбедили су португалској династији Авеза и шпанским „најкатоличкијим краљевима“ да за релативно кратко време преузму већину важнијих трговачких лука на Далеком истоку, формирајући притом нова приморска чворишта на још увек непознатом Далеком западу. Повољни геополитички положај, иновативна поморска технологија, авантуристички дух, ватрено оружје и горљиви прозелитизам изградили су мреже првих трансконтиненталних поморских рута које ће постати крвоток будућег светског (привредног и политичког) поретка. Европска колонизација света је могла да почне.

На прелазу из 17. у 18. век, развијене (*йроѿо*)модерне политичке заједнице Европе – Холандија, Енглеска и Француска, а у скромнијој мери још и Данска, Шведска и поједине чланице Светог римског царства, успеле су да економски премреже и војно потчине дословно читав свет. Темељ и полуга тог успеха биле су привредне и политичке институције способне да образују *националну државу*, кључни политички производ модерне епохе (Cvetković, 2023, стр. 43–45).

ИСТОРИЈСКА ГЕНЕЗА

Премда су имале далеке корене у италијанским комунама и великим централизованим монархијама Европе, модерне државе су то постале тек када су своје политичко функционисање саобразиле привредном развоју који је почивао на сталној акумулацији капитала, корпорацијском систему и отварању нових тржишта до којих се долазило војним путем. За те потребе склапана су војна савезништва чија се почетна основа темељила на уобичајеним политичким мотивима европске аристократије: војно и верско потврђивање династичког престижа, али исто тако и мотивима новостасале предузетничке класе која је на велика врата улазила у до тада привилеговани политички простор.

Потврда и уједно илустрација датих токова био је Тридесетогодишњи рат ондашњих европских сила (1618–1648), који је довео до коначног потискивања у други план Шпанског краљевства, до тада неприкосновеног европског хегемона. У том катастрофичном (псеудо)верском рату, суровој борби за „истиниту веру“, војну и привредну надмоћ, иако крајње крхка и „непринципијелна“, војна савезништва

европских монархија и понеке републике поставили су темељ за нову европску равнотежу моћи („Вестфалски поредак“), и први пут уистину кодификовано „међународно право“ које је легитимисало успостављени поредак у протомодерној Европи. Концепт државне суверености, промоција принципа коегзистенције и права политичких заједница да саме бирају своју судбину – концепт државне суверености, установљење фиксних граница, ограничавање династичких права ... на тим и таквим експлицитним начелима и прећутним правилима почива комплетно међународно право до данас (Bogdan, 2024, str. 287–291), или бар оно што је од њега данас преостало.²

Како год, онда када је успостављен Вестфалски поредак у Европи, далеко моћније империје на Истоку (Моголско, Персијско/Сафавидско и Кинеско царство) и даље су функционисале у својим самодовољним световима и повременој равнотежи снага, која је нарушавана унутрашњим побунама и суседским размирицама. Наводна сјајна (полу)изолованост земаља Далеког истока, увек само релативна с обзиром на рушилачке најезде ратничких племена из централноазијских степа, дефинитивно је нарушена, а потом и нестала захваљујући војно-трговачкој навали Запада на тамошње обале. Убрзо ће експанзија европских освајача, који су се консолидовали после прихватања Вестфалског мира, економски, војно, политички и културолошки преобразити читав свет. Самим тим, биће редефинисани смисао и облици класичних војних савеза.

Одмах треба приметити: данас стандардна прича о војним савезима заснованим на процени „равнотеже претње“ као главном мотиву политичких заједница да ступају у савезништва (Walt, 1990), примењена на разумевање колонизације Далеког истока, делом и Новог света или Африке (између 15. и 17. века) – није сасвим плаузабилна с обзиром на то да ондашња царства и краљевства са датих поднебља по правилу нису са својим пуним капацитетом директно улазила у ратне сукобе са западним панданима. У томе су углавном учествовали рубни (приобални) (полу)аутономни делови на челу са локалним господарима који су ступали у пословне и/или војне односе са западним *корпорацијама* које су за свој рачун, а „у име“ далеких суверена (европске монархије), тј. посредних власника и послодаваца, освајали луке и локална тржишта. У прво време модерног „сусрета цивилизација“ на Далеком истоку (а то је потрајало све до 18. века), углавном није долазило до улажења дубље у околне територије од стране европских колониста. На тај начин се избегавао директан војни одговор централних власти које су предузетне дошљаке више доживљавали као

² У контексту данашњих расправа о дометима „међународног јавног права“, обичајним и другим „правилима“ међународних односа, употреби силе и општој неизвесности која из тога проистиче, ваља се подсетити да је до успостављања мира кроз низ мировних уговора између зараћених страна дошло после дугог преговарања од готово десет година – све уз војна дејства која ни у једном тренутку нису престајала. То ће важити и у свим другим модерним ратовима и потоњим мировним споразумима, а посебно оним који су дефинисали актуелну европску равнотежу снага и правила одношења између признатих политичких заједница (Утрехт, 1713; Париз, 1763; Берлин, 1815; Версај, 1919. и најзад – Јалта и Постдам, 1945). Том приликом нису се потписивали класични „мировни споразуми“, али је ипак долазило до политичких договора који су обезбедили оснивање УН, међународне организације задужене за питања глобалног мира (Сан Франциско, 1945).

прилику, мање као непосредну претњу. Утолико владајуће династије Истока и нису имале потребу за склапањем чвршћих војних савезништва којим би се штитили од заједничких (европских) непријатеља.

Штавише, европски изазов азијској моћи је у почетку и релативно дуго био сасвим благ и готово невидљив јер је био скривен иза „комбинација“ лукративних локалних „господара“ (домаћи управници у служби империјалног владара) и страних војника-трговаца које су ангажовали европске корпорације и њихови акционари (европске политичке елите). Глобална равнотежа моћи тада се није постављала као реалан проблем. Цивилизације на Истоку предвођене кинеским, персијским, индијским, руским и другим династијама, настављале су да мање-више самодовољно функционишу у својој „зони одговорности“. Такво стање ствари је могло да потраје унедоглед и да не остави веће трагове по власти империја Истока, да у међувремену није дошло до радикалне унутрашње трансформације водећих европских политичких заједница које су под притиском надирућег капитализма и грађанског staleжа постајале модерне (националне) државе.³

Најзад, средином 18. века поморске силе Европе фактички су завладале светом. Империјални статус новоуспостављених *глобалних* „великих сила“ смењивао се брзином којом су се европске монархије „модернизовале“ постајући деперсонализоване националне државе са већ особеним друштвеним наслеђем и начином поделе моћи (Van Creveld, 2012, стр. 127–186). Оно што је пак остало исто био је императив очувања властитог суверенитета и/или наметање воље другима, увек уз обавезно окупљање савезника који би били спремни да учествују у заједничким војним акцијама. Способност да се дела у том правцу одлучивала је о тренутном хегемону и статусу сваке земље понаособ.

Коначни број великих сила на Западу у времену већ уобличене – зреле модерности (крај 18. века) подразумевао је невелику групу од *пет земаља* на чијем челу су била два традиционална љута ривала, моћна краљевства европског северозапада која су давала тон и темпо историјском прогресу (Француска и Енглеска / Велика Британија), две политички централизоване али не и друштвено модернизоване империје на истоку Европе (Аустрија и Русија) и једна милитантна монархија у експанзији (Прусија), водећа чланица разућеног Светог римског царства у центру Европе. Наведени концерт великих сила Европе био је способан да читав свет (пре) обликује у складу са властитим интересима и ривалством.⁴ Како је до тога дошло?

Почетком 18. века у другом плану глобалне моћи већ су увелико таворили родоначелници европске прекоморске силе (Португалија и Шпанија), баш као и дотадашњи предатори са европског севера (Пољско-Литвански савез, Шведска,

³ Историјску анализу датих политичких, економских, културних и војних процеса види у: Braudel, 2007; Darwin, 2008; Headrick, 2010.

⁴ У то време Кина је већ увелико посрнула под притиском западних сила, Индија је постала британска колонија и њен главни извор богатства, а Јапан није још ни помишљао на свој модернистички преображај до кога ће доћи тек у другој половини 19. века. Истовремено, на југоистоку Европе обитавало је архаично Османско царство, сила у опадању, док је на другој страни света, у далекој прекоатлантској позадини, убрзано напредовала прекоморска сила у најави (САД).

Данска). Нешто доцније придружила им се и Холандија, првобитни стожер западне модерности чије богатство капитала није могло на дужи рок да надомести територијалну ограниченост и политичку дисфункционалност Уједињених покрајина. Време успона и највеће славе предводника модерности ишчезло је са порастом моћи истих етаблираних европских монархија чији су међусобни ратови и војна савезништва из времена 17. века омогућили успон Низоземља.

Политички основ модерних сукоба у Европи током 17. века била је династичка борба за превласт између француских Бурбона и немачких Хабзбурговаца, чији су огранци владали Шпанијом и Аустријом, односно Светим римским царством. Отуда и тако компликована војна савезништва у већ акцентованом Тридесетогодишњем рату (1618–1648) када су се постављали темељи модерних држава и међународног европског поретка.⁵ Нови политички облици власти у Европи, настали на основу прагматичних потреба монарха, економских интереса националних елита (племство и крупни предузетници) и оснаженог идентитета народа (грађанство), изнедрили су међународну политику и војна савезништва која су престала да се крију иза традиционалистичких „принципијелно постављених“ верских разлога или владарске сујете.

Крајем 17. и почетком 18. века дошло је до новог унутаревропског мешања карата, овај пут са додатком „геополитичког фактора“ (сукоб са цивилизацијског Другим/другачијим) који ће временом све више добијати на значају. У том смислу издваја се тзв. Велики турски рат (1683–1699)⁶ чијим завршетком је дефинитивно престала да постоји турска претња у (Западној) Европи. Уследио је велики паневропски рат око „шпанског наслеђа“ (1701–1714) чији је повод било спречавање уједињења шпанске и француске круне под јединственом влашћу династије Бурбона. У рату су се сукобиле Велика алијанса (Аустрија, Велика Британија, Холандија) са Француском и њеним савезницима (бурбонска Шпанија, Баварска, Келн, мађарски устаници у угарском делу Аустрије; Португалија и Савој су мењали стране). У игру европске равнотеже моћи на велика врата тада се вратила Енглеска, од 1701. – Велика Британија.

Упоредо је трајао и Велики северни рат (1700–1721) у коме је Русија однела победу у борби за излазак на Балтичко море над својим северним ривалима (Шведска и Пољско-Литванска унија). Тада Шведска одлази у други план, а на европску сцену ступа нови играч – Русија.⁷ Уследио је још један династички сукоб у Европи познат

⁵ Сукобљене стране: Хабзбуршка – католичка страна (Шпанско краљевство, Свето римско царство, Католичка лига Немачке [предвођена Баварском], Пољско-литванска унија) vs. савезничка, „протестантска“ група (Протестантска унија – немачки протестанти, Данско-Норвешка Краљевина [у рату од 1625], Шведско краљевство [у рату од 1630], Холандија [у рату за независност још од 1568], Савојска кнежевина, Француско краљевство [најпре само посредни, а од 1635. и директни католички актер на страни протестаната!] и Краљевство Енглеске. Већ у следећем, Француско-шпанском рату (1635–1659), стране ће остати донекле исте: Француска, Енглеска, Савоја, Холандија, устаници у Каталонији и Португалији vs. Шпанско краљевство и енглески католици.

⁶ Главна савезништва: Свето римско царство и његови савезници – „Света лига“ (Пољско-литвански савез, Венеција и друге италијанске државе, при крају и Русија) vs. Османско царство заједно са Кримским канатом, Трансилванијом и (посредно) Француском.

⁷ Северном рату су претходила два нордијска рата за контролу Балтика (Први, 1563–1579, у коме није учествовала Русија, и Други, 1655–1660, у коме су се сукобиле савезничке силе:

као Рат за аустријско наслеђе (1740–1748) у коме су се сукобиле Аустрија, Велика Британија, Холандија и Русија с једне, те Пруска, Француска, Баварска, Саксонија и Шпанија, с друге стране. Мировним споразумом у Ахену (1748) призната је легитимност власти Марије Терезије у Аустрији, као и тренутно стање ствари на терену (тако је окупирана Шлезија легално ушла у састав Пруске), с тим да није решено разграничење Француске и Енглеске у Северној Америци и Индији, што ће се показати као главни окидач за много већи рат који је уследио непуну деценију касније.

Круна борбе за нови европски поредак, уједно и глобалну равнотежу моћи, био је Седмогодишњи рат (1756–1763), уистину „Први светски рат“ како га је два века касније крстио Винстон Черчил. Већина наших савременика и не зна да је тај рат, (не)очекивано започео у Северној Америци, наставио у најважнијим европским колонијама у Индији, Карибима и Африци, да би се завршио у Европи када је Пруска, стицајем околности (смрт руске царице Јелисавете и излазак Русије из рата), стекла статус европске силе, док је Британија постала највећа *глобална* сила коју је свет познао.⁸ Рат је формално окончан Париским мировним уговором (1763) који представља инаугурацију новог светског поретка у коме су доминирале пет европских држава (Британија, Француска, Аустрија, Пруска, Русија). Оне су чиниле „концерт моћи“ који се одржавао све до краја Великог рата у 20. веку.

Убрзо после Париске конференције уследили су нови, уистину епохални догађаји: Амерички рат за независност (1778–1783) и Француска револуција (1789–1815). Они представљају круну историјских процеса на основу којих су успостављени модерни свет и политичка и/или војна савезништва која (и) данас препознајемо. Током Америчког рата за независност (против Велике Британије), не без основа названог и „Америчка револуција“ (успостављен први модеран демократски поредак), републикански побуњеници из америчких прекоморских провинција добијали су војну подршку од стране традиционалних енглеских противника (Француска, Шпанија и Холандија). Амерички револуционари (делимично) су се одужили француским колегама током превирања у Француској „Великој револуцији“ и потоњим Наполеоновим империјалним ратовима (1803–1814), што није било довољно да спречи удруживање практично свих ондашњих европских монархија против заједничког непријатеља

Шведска, Бранденбург [Пруска, на крају рата прешли у противнички табор], Трансилванија и украјински козаци *vs.* Пољско-литванска унија, Данско-Норвешка краљевина, Руско царство, Хабзбуршка монархија (Аустрија)].

⁸ Наизглед маргинални сукоб Француске и Велике Британије, у вези са разграничењем њихових колонија у Канади, временом се претворио у глобални рат које су водеће европске силе водиле и у Индији, Карибима, Африци и наравно – Европи. Том приликом су успостављена, и за оно доба, необична нова савезништва: Француска, Аустрија и Русија, заједно са Шведском и Саксом, а после и Шпанијом и Краљевством двеју Сицилија, против Енглеске, Пруске, Хановера и касније Португалије. Мировним споразумом у Паризу Енглеска је постала прва колонијална сила света, док су границе у Европи остале готово непромењене, с тим да је Руска империја потврдила статус велике силе, а Краљевина Пруска постала водећа сила Светог римског царства, архаичне средњовековне конфедералне творевине која је још чекала на успостављање модерне немачке државе. Са својих милион жртава био је то „најсмртоноснији сукоб који се у Европи догодио од Тридесетогодишњег рата“ (Dziembowski, 2025, стр. 617), историјски увод у још веће политичке ломове и ратове који су убрзо следили.

(Француска република која се трансформисала у Француско царство). Оно што је притом постало важно јесте чињеница да од тада до данас већина војних савезништва подразумева важну, често одлучујућу *идеолошку* легитимацију. Борба за политички поредак и вредности које уједињују савезнике постала је супститут за некадашња верска савезништва која су доминирала у предмодерним временима.

* * *

У јеку развоја друштвене и економске модерности (прва половина 19. века), издвајају се два војна савеза релевантна за разумевање политичке савремености: а) Света алијанса (1815), *идеолошки* војни савез победничких европских монархија формиран после Бечког конгреса (1814–1815), изричито усмерен против револуционарно настројених земаља и покрета у Европи,⁹ а недуго потом и б) „Четворна коалиција“ (1853), типичан пример прагматичног, *ad hoc* импровизованог геополитичког савезништва за једнократну употребу у коме су се обрели традиционални европски ривали, сада савезници (Енглеска и Француска), Сардинија-Пијемонт (иницијатор будућег италијанског уједињења) и ондашњи „болесник на Босфору“ – Османско царство. Њихов заједнички проблем била је Русија, односно претња ширења њене моћи на Балкану, Блиском истоку и Црном мору. Случајни савезници су започели, и успешно окончали, *Кримски рат* (1853–1856).¹⁰

Нешто касније уследио је још један, релативно краткотрајни пруско-француски обрачун (213 дана у 1871) и велико понижење Француске у чијем главном граду је проглашено формирање новог Немачког царства („Други рајх“). Упркос супротним очекивањима, уследиле су изненађујуће деценије мира у Европи. Била је то лабудова песма за Европу (*Belle Époque*), али не и за остатак света јер су европске силе наставиле са одмеравањем снага у другим деловима света – колонизујући притом сваку политичку заједницу и простор који су могли бити корисни за трговину, експлоатацију и наравно – престиж.

У време мира у Европи, а ратовања (пљачкања) у свету, настала су војна савезништва која ће одредити ток 20. века: *Двојни савез* Немачке и Аустрије, уперен

⁹ Чланице *Светског савеза* су Русија, Аустрија и Пруска. Алијанса је била више морално-верска, но војна организација. Можда зато у њен састав није ушао важан антинаполеоновски савезник – Велика Британија. Она је била део „Четворног савеза“ у коме су се налазили и сви чланови из Свете алијансе. Био је то делотворан војни савез – ефикасан инструмент завођења силе у постреволуционарној Европи. На редовно одржаваним конгресима Четворни савез је доносио одлуке о војним интервенцијама против сваке државе у којој би либералне тенденције могле да нанесу „штету миру“, тј. новуспостављеној равнотежи снага у Европи. Најпознатије војне интервенције Савеза биле су у Напуљу (1820) и Шпанији (1823).

¹⁰ Као и Седмогодишњи рат, тако је и овај у радовима савремених историчара словио за „Први светски рат“. О томе сведочи глобална природа сукоба и његове последице: одвијао се на више удаљених фронтова (од Балкана и Црног мора до Балтика и Далеког истока; војне акције су се развијале и на Арктику, Црвеном мору и Пацифику), а водио ради контроле кључних глобалних комуникација и трговачких путева. Био је то прави „индустријски рат“ (коришћење железнице, телеграфа, парних бродова, тешких митраљеза, топова са великим дометом итд.) праћен модерном пропагандом која је директно утицала на начин вођења борби (Figes, 2012).

првенствено против Русије и потенцијално Француске (1879)¹¹, и као његова непосредна последица одбрамбено „савезништво“ Француске и Русије (1892), а потом и војни споразум између Француске и Велике Британије (1904). Из датих дипломатско-војних укрштања настаће најзначајнији војни савез у Европи с почетка 20. века (Споразум сила Антанте, 1907).¹² Вођени уобичајеном логиком случајности, преузетих обавеза, узајамног неповерења и нереалних очекивања, два велика војна савеза ступиће у колико очекиван толико и трајаво вођен Велики рат (1914–1918). Остаће упамћен као (до тада) најбруталнији војни сукоб у историји Европе, који се истовремено водио и у њеним готово свим колонијама широм света.

На крају првог глобалног Армагедона и незабележених разарања, која су надмашила све некадашње ратове за веру и династичко наслеђе, у ватри сукоба нестале су чак четири империје: три европске (Аустроугарска, Немачка, Русија) и једна са Оријента (Османско царство),¹³ при чему је трајно остала оштећена Велика Британија, привредна и војна сила која је до тада доминирала планетом. Ипак, највећа историјска новина било је то што су Британија и Француска, силе-победнице у Великом рату, добиле неочекиваног такмаца на глобалном нивоу у виду свог прекоатлантског савезника – САД.¹⁴ Држава која је била заједничко чедо европских великих сила готово преко ноћи је постала не само равноправни део већ и нови предводник „Запада“.

Тријумфални улазак Сједињених Држава у Велики рат на страни сила Антанте представљао је прекретницу у историји модерне међународне политике и привреде. Први пут је водећа снага Модерне постала национална држава створена тако рећи ни из чега (ако се не рачуна домородачко становништво које је практично уништено), политичка заједница без засебног етничког или културног идентитета (уколико изузмемо преузету идеолошку баштину европског просветитељства и делимично потестатску етику рада) и без славне прошлости (ако пренебрегнемо рат за независност и борбу са Британијом која је имала мноштво контроверзи и амплитуда). Оно што су пак САД имале (и имају), јесте фасцинантно пространа и океанима омеђена територија (трећа по величини у свету), богата природним ресурсима и слободним људима који су од зачетка државе ношени идеалима политичких и привредних слобода. Захваљујући снази хришћанског дисидентског духа европских досељеника и надасве привредној моћи корпоративног капитала који се ширио дуж читавог

¹¹ „Одбрамбени савез“ постаће офанзивни споразум између некадашњих противника из нововековне, поствестфалске варијанте Светог римског царства (немачког народа). Иако је била катастрофално поражена у Великом рату, Немачка је после само непуне две деценије сакупила снагу да анектира Аустрију (1938) и тако формира још један – „Трећи рајх“, расистичку империју која ће десетак година касније владати готово читавом Европом (1939–1944).

¹² Током Великог рата споразуму су се придружили Србија, Црна Гора, Белгија и Јапан (током 1914), Италија (1915), Португалија и Румунија (1916), Грчка и коначно – САД (1917).

¹³ На глобалном плану је неколико година раније формирана Република Кина (1912) што је означило престанак Кинеског царства – најстарије политичке заједнице у историји која је већ у различитим облицима постојала готово четири миленијума.

¹⁴ Улазак САД у европски „светски рат“ на његовом самом крају (1914), што је најзад и преломило победника, показао је колика је моћ новог играча на глобалној сцени.

континента, Сједињене Државе су на крају Великог рата постале водећа политичка, војна и економска сила света.

Међутим, осветничке одлуке Версајске конференције (1919), којом су доминирале Велика Британија и Француска, нису донеле постојани глобални мир већ само *примирје*, одложени рат. Због тог „недовршеног мира“ (Tooze, 2024, str. 304–322) није се морало дуго чекати на нове-старе изазиваче крхког међународног поретка. У Европи је највећи незадовољник, сасвим разумљиво, била поражена и додатно понижена Немачка, али исто тако и „победничка“ Италија која ни изблиза није остварила ратне циљеве због којих је 1915. прешла на страну сила Антанте, претрпевши притом огромне губитке. На другој страни света забрињавајуће је напредовао члан победничке коалиције, следбеник и имитатор Запада, милитантно Јапанско царство које је постало више него респектабилни изазов за глобалне велике силе. Некако у исто време, после разарајућег грађанског рата (1919–1922) појавила се и нова, немушта али не и немоћна, алтернатива глобалној премоћи Запада: комунистичка Русија, преименована у Савез Совјетских Социјалистичких Република (1922).

Постверсајски поредак био је испуњен авантуристичким ратним „кампанјама“ незадовољних победника (Италија, Јапан), великим привредним кризама и бројним унутрашњим и спољнополитичким обрачунима које није могло да обузда *Друштво народа*, прва међународна организација посвећена глобалном миру (осн. 1920). Зато се већ после само две деценије од краја Првог разбуктао нови, Други светски (глобални) рат који је донео још много већа разарања и уништавања људи, друштвеног богатства и природе (1919–1945). Том приликом, сасвим неочекивано, на истој – савезничкој страни, нашли су се огорчени идеолошки противници које је (макар и само привремено) ујединио *заједнички непријатељ*. Земље које су чиниле језгро либералног капиталистичког Запада (САД, Велика Британија) ујединиле су се са комунистичком силом Истока (СССР) како би поразиле главног геополитичког и идеолошког ривала – нацистичку Немачку (Трећи рајх), фашистичку Италију и њихове европске „савезнике“ (Мађарска, Румунија, Бугарска и новонастале „независне“ нацистичке марионете – „Француска држава“, „Независна држава Хрватска“, Норвешка под немачком управом и др.). На другој страни света европским тоталитарним државама савезник је било милитантно Јапанско царство.

Коначни пораз „Сила осовине“ у Другом светском рату (1945) означио је прекретницу у начину формирања и функционисања војних савеза у свету, а посебно у Европи. Потакнуте страхом од идеолошке и војне снаге свог главног савезника, имајући притом у виду катастрофична економска и политичка искуства Версајског мира, највећа, ратом нетакнута светска сила – Сједињене Државе, које је здушно подржавао њен први савезник (Велика Британија), формирале су прекоморски, трансатлантски војни савез – НАТО (1949). Ширећи (не)оправдани страх од „руске“, тј. „совјетске најезде“, САД, Канада, Велика Британија и европске земље Запада постали су идеолошка противтежа и заједничка војна сила намењена обуздавању дојучерашњег савезника, војно победничког али привредно максимално опустошеног СССР-а који је из рата изашао са око 27 милиона људских жртава, дословно руинираном индустријском инфраструктуром и преполовљеном производњом. Упркос томе, Совјети су у тренутку окончања рата (1945) унутар огромног простора источне

и централне Европе¹⁵ држали прекаљену војску која је бројала више од три милиона војника, скоро три хиљаде тенкова и најмање хиљаду авиона. Таква војна, политичка и, следствено томе, идеолошка претња, једноставно се није могла игнорисати.

НАТО ПОРЕДАК – ИМПРОВИЗОВАНО ПРИЛАГОЂАВАЊЕ БИПОЛАРНОМ СВЕТУ

Страх националних лидера европског Запада од војне снаге СССР-а, а још више од њене комунистичке идеологије, али исто тако и јавно (не)експлицирани интерес САД да се коначно заузда европски колонијализам и унутрашње размирице са глобалним последицама, довели су до потписивања Североатлантског савеза („Вашингтонски уговор“, 1946) у коме се дванаест држава-оснивача¹⁶ обавезало на *заједничку одбрану* од сваког спољног нападача (читај: СССР). Био је то израз политичке решености да се спречи напредовање комунизма на Запад, уједно и показатељ спремности да се војно обузда боравак велике силе са „истока“ у срцу Европе. Важно је уочити да у том тренутку није било никакве конкретне *организације* – нису постојале трупе, здружени штабови, команде и сл., већ само јасна *политичка воља*. Другим речима, НАТО је у моменту свог оснивања функционисао више као политички и/или идеолошки форум, одговор на комунистички изазов, а мање као структурирана војна организација спремна да одговори на конкретну претњу. Можда би се све на томе и завршило (снага Совјетске Црвене армије је још тада била увелико прецењена) да на другом крају света, непуних 15 месеци по оснивању НАТО-а, није започео Корејски рат.

Корејски рат (1950–1953) био је последица континуираних сукоба између тамошњих комунистичких револуционара (које су подржавали Москва и Пекинг) и традиционалистичких националиста (иза којих је стајао Вашингтон).¹⁷ Реч је дакле

¹⁵ Поврх тадашњих иманентних делова Совјетског Савеза (Естонија, Литванија, Летонија, Украјина), то се односи и на Бугарску, Румунију, Мађарску, Пољску, источни део Немачке и Аустрију.

¹⁶ Биле су то Сједињене Државе, Уједињено Краљевство, Белгија, Канада, Данска, Француска, Исланд, Италија, Луксембург, Холандија, Норвешка и Португал. Занимљиво је да се у каснијој критичкој литератури посвећеној НАТО-у, колико је мени познато, не појављују чинични осврти о симболичком значењу број 12 за судбину НАТО-а (12 знакова Зодијака; 12 апостола, 12 племена Израела; Римски закон на 12 таблица, 12 поротника на судским процесима итд.). Такође ваља имати у виду и ефикасност НАТО-а када је имао 12 земаља чланица (1945) и данас (децембар 2025) када их је (тренутно) 32.

¹⁷ Кореја је била под окупацијом Јапана од 1910. до 1945. После јапанске капитулације, слично ситуацији у Европи где је Немачка подељена на западну, „капиталистичку“ (СРН), и источну, комунистичку страну (ДДР), тако је и Кореја подељена на совјетску и америчку зону, из којих су настале две посебне државе – Северна и Јужна Кореја. Свака од њих је настојала (а тако је и данас) да буде уједињатељска снага. Насилни покушаји уједињења са обе стране трајали су од првих дана раздвајања, да би се стварни рат разбуктао када су трупе Северне Кореје прешле демаркациону линију раздвајања и преко ноћи заузеле безмало читаву Јужну Кореју. Одговор Вашингтона је одмах уследио и рат се уз променљиву срећу актера одужио током наредне

о унутрашњем – грађанском (идеолошком) рату, који је истовремено функцинисао и као међудржавни (Северна vs. Јужна Кореја). Поврх бројних домаћих, имао је за колатералну последицу и једну глобалну промену: убрзано стварање војне организације у Западној Европи са основним задатком да предупреди управо „корејски развој“ догађања у Европи.

Почетни победнички продор војних трупа Северне Кореје (комунистичко освајање готово целе Кореје) мотивисао је политички Запад да хитно превентивно војно делује тамо где је све почело – у Европи. Политичка атмосфера и ратни сукоби на крајњем истоку Евроазије, обликовали су историју њеног запада. Неколико година касније, када су се сукобљене стране у Кореји прећутно повукле на почетне позиције („прекид ватре“ који траје од 1953), изворно „политички НАТО“ постао је већ увелико „милитаризован“: формиран је огроман буџет, створене су војне јединице, успостављена јединствена структура командовања и руковођења, усвојени бројни војни планови, доктрине, стратегије, тактике... речју, конституисана је војна структура каква на Западу никада раније није постојала.¹⁸ Наравно, заједничких војних штабова, планова и акција увек је било и биће, али јединствена међувладина организација са властитим средствима, логистиком, стратешким и тактичким циљевима, то је већ историјски преседан. Поставши самостална организација под (не) формалним вођством САД, НАТО је преко ноћи еволуирао од политичког *савеза* у *војну организацију* пројектовану да надвлада противника у свакој врсти војног сукоба, укључујући и онај незамисливи – нуклеарни. Када је учињен дати помак, даље је све ишло по уобичајеној логици „прорачуна претње“ и бриге у вези са повећавањем броја савезника.

Колики је био страх европских западних савезника од совјетске инвазије, а уједно и императив победе САД у идеолошком и сваком другом могућем сукобу са комунистичком силом, најбоље сведочи њихова одлука о примању Западне Немачке у пуноправно чланство Алијансе (1954). Нетом поражена војна велесица, заједно са својим официрским кадром (Вермахт), која је имала непроцењиво искуство у борби са Црвеном армијом, добила је не само прилику већ и императивни задатак да обнови властиту војну индустрију и трупе кадре да се поново боре на новом источном фронту.¹⁹ У том смислу чланство у НАТО одиграло је важну, ако не и одлучујућу улогу у

три године. После великих жртава на обе стране (око три милиона погинулих) дошло је до успостављања тзв. примирја, заправо „споразума о прекиду ватре“. Мировни споразум ни до данас није постигнут, што би могло да значи да рат *de jure* још увек траје.

¹⁸ Ништа налик НАТО-у није постојало ни на било ком другом месту у свету, укључујући чак и знатно касније успостављени „Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи“ између комунистичких земаља Источне Европе (тзв. Варшавски пакт, 1955). Премда је војно функцинисао на начин сличан „НАТО стандардима“, комунистички војни савез није познавао институцију консензуса при одлучивању, већ је подразумевао совјетско вођство и јединствену идеологију, при чему је интегрисана команда била предвиђена само за изузетне случајеве.

¹⁹ Приступање је омогућено претходним потписивањем Париских споразума (23. 10. 1954) којима је Савезна Република Немачка (СРН) формално добила своју сувереност. Западна Немачка је приступила Алијанси не случајно баш на симболички датум – 9. мај 1955. године (Дан победе у СССР-у и комунистичким земљама источне Европе). Само неколико дана касније (14. мај 1955), основан је Варшавски пакт, војни блок комунистичких земаља на челу са

брзом подизању Западне Немачке из стања девастираности у ново „економско чудо“ Европе. Тиме је избегнуто понављање несрећног искуства с неуспелом Вајмарског републиком, док је истовремено очекивани немачки реваншизам спречаван ефикасном контролом друштвене и политичке ситуације у Савезној Републици од стране САД. Штавише, када је нешто касније дошло до неочекиваног политичког и привредног приближавања Француске и Немачке (*Јелисејски споразум*, 1963),²⁰ НАТО је Сједињеним Државама послужио као нека врста надзорног органа за унутаревропске интеграције које би могле да угрозе америчко вођство.

Све до пада Берлинског зида (1989), НАТО је био посвећен „обуздавању“ СССР-а, али исто тако и оних европских савезника који би показивали претерану тенденцију ка вођењу самосталне политике. Ради исте сврхе поступно је развијана и Европска унија, највећи политички експеримент у историји Европе који је временом превазишао првобитне разлоге, претпоставке и циљеве свог настанка.²¹ НАТО је тако градио свој моћ и *image* војно-политичке организације без премца у модерној историји Европе,²² док је ЕУ израсла у наднационални псеудодржавни ентитет који данас (не)успешно покушава да изађе из сенке САД, свог фактичког оснивача у сенци.

У сваком случају, од када је основан, НАТО је веома ефикасно остваривао своју основну сврху – *војно одвраћање* Совјетског савеза (и касније његовог војног блока). Мало ко је доводио у питање друге, прећутне, ништа мање важне разлоге постојања Алијансе: *јолијичка* и (посредно) *економска контрола савезника* од стране САД. Свесне своје реално подређене улоге у Алијанси, европске државе-чланице су од самог настанка НАТО-а рачунале са заштитничком улогом САД и нису правиле превише проблема због тога. Постојао је само један (привремени) изузетак: француски председник Шарл де Гол и његов предлог из 1958. године о равноправној англо-француској сарадњи. Идеја о *Трилатералном директоријату*, тј. коалицији главних држава Запада – САД, Велике Британије и Француске²³, данас делује много

СССР-ом. Тада је у групу полуинтегрисаних војних капацитета источноевропских савезника Москве (Албанија, Пољска, Мађарска, Чехословачка, Бугарска, Румунија) ушла и Источна Немачка (ДДР), други део поражене Немачке чија је „целовитост“ свагда била извор највећих брига за њене ближе и даље суседе.

²⁰ Први пут у историји две завађене земље (председници Де Гол и Аденауер) потписале су уговор који их је *обавезивао* да се међусобно консултују о питањима спољне политике, одбране, образовања и ... вођења омладине (!). Гледано из данашње перспективе, био је то увод у разборито Де Голово одбијање да се Европа препусти Американцима (видети фусноту 17), при чему је Аденауер успео да учврсти стратешку позицију прикључивања Немачке западним интеграцијама. На основу тог споразума створен је основни услов за стварање касније ЕУ.

²¹ Од Европске заједнице за угаљ и челик (Париски уговор, 1951), преко Европске економске заједнице (Римски уговор, 1957), до Европске уније (Уговор из Мастрихта, 1992).

²² Поређења са Светом алијансом су могућа али не и продуктивна с обзиром на њене учеснике, војни потенцијал, идеолошке циљеве и нарасе – организацију.

²³ После одбијања датог предлога Француска је развијала аутономну политику одбране, укључујући и развој нуклеарног наоружања. Штавише, Француска је под Де Голом 1966. године напустила заједничку команду НАТО, да би се у њу вратила четири деценије касније (2007) када је оновремени председник Саркози одлучио да „у интересу“ Европе врати Француску у сферу стратешког планирања НАТО. Упркос томе, француско нуклерано одвраћање остало је

разумније но што је прављење велике коалиције (НАТО) која се показала тешко управљивом (одржање правила о консензусу за све важније одлуке) и готово безобличном (стечена политичка потреба за сталним проширењем).

Како год, учествовање већине западноевропских држава у заједничком буџету и војним вежбама демонстрирало је политичко јединство које је учвршћивало моћ и престиж Алијансе у другим деловима света. Због тога се број европских чланова сукцесивно повећавао: после оснивачких 12 чланица у Алијансу су истовремено примљена два вишевековна љута ривала – Грчка и Турска (1952), убрзо потом и већ спомињани западни део некадашњег Трећег рајха (Западна Немачка, 1954), а знатно касније и постфранкистичка Шпанија (1982). Све је то било мање-више логично и очекивано ако се има у виду подела сфера утицаја између сила победница у Другом светском рату (Јалта и Потсдам, 1945) и време тзв. Хладног рата који се водио између либералног Запада и комунистичког Истока.

Оба блока, тј. њихове предводничке суперсиле (САД и СССР), водили су рачуна да не уђу у туђи забран и тиме не испровоцирају директни међусобни сукоб. О томе јасно сведоче правовремена дистанцирања током европских превирања, посебно оних на истоку: мађарска буна због утицаја СССР-а на домаће прилике (1946. – резервисаност Запада), југословенска подршка грчким комунистима у тамошњем грађанском рату (1945–1947. – уздржаност Москве), сукоб Тита и Стаљина поводом вођења југословенске спољне политике (1948–1954, полускривени војни ангажман САД и уздржаност СССР-а), нова побуна у Мађарској (1956. – без оружане реакције НАТО-а на војну интервенцију СССР-у), побуна у Чехословачкој и совјетски тенкови у Прагу (1968. – опет без конкретне војне реакције НАТО-а). Исто важи и за уздржаност СССР-а приликом Суецке кризе (1956, „Трипартитна агресија“ – Велика Британија, Француска и Израел vs. Египат), као и дискретно совјетско ангажовање преко „војних саветника“ током рата у Вијетнаму у коме су директно учествовале САД (1964–1975). На исти начин су САД биле ангажоване у Авганистанском рату, ондашњој специјалној војној операцији СССР-а чији је званичан назив: „Испуњавање интернационалне дужности совјетских трупа у Авганистану“ (1979–1989). Наравно, све друге подземне и невидљиве врсте борбе – субверзивне идеолошке, психолошке, диверзионе и друге „асиметричне акције“ и тајне операције које су водиле обе стране током Хладног рата – овде се не броје.²⁴ Како год, гледано из данашње перспективе, чини се да је стварање послератног глобалног поретка више била ствар импровизованог

ван НАТО контроле и управо то може бити предмет будућих неслагања у вези са заједничким војним деловањем Европске уније.

²⁴ У том смислу индикативна је аутобиографска књига Томаса Рида, америчког секретара ратног ваздухопловства САД и политичког саветника више америчких председника, који је у слављеничком заносу после Хладног рата победоносно описао бројне тајне операције против СССР-а у којима је непосредно учествовао, укључујући и *саботажу* Трансисибирског гасовода (1982), која је произвела „највећу ненуклеарну експлозију и пожар који су се икада догодили“ (Reed, 2004). Предговор за ту књигу написао је тадашњи председник САД, Џорџ Буш млађи. У светлу наведене саботаже и других саботажа америчких безбедносних служби у иностранству током Хладног рата, недавно дизање у ваздух руско-немачког гасовода у Северном мору (2022) поприма сасвим особено значење.

реаговања на тренутне околности, него део неког унапред смишљеног стратешког плана. Догађаји који су уследили након Хладног рата потврђују такво становиште.

*

Деценију након распада СССР-а, и самим тим престанка важења одлука са Јалте, непосредно уочи преображаја НАТО-а из одбрамбеног у офанзивни војни савез (бомбардовање Србије и Црне Горе, март–јун 1999; прва формално одобрена војна кампања НАТО-а у његовој историји)²⁵, Алијанси су се придружиле најважније чланице некадашњег Варшавског пакта (Мађарска, Румунија, Чешка и Пољска), а пет година касније (2004) то су учиниле и новоформиране европске државе (Словачка и Словенија) заједно са Бугарском и старим Балтичким земљама (Естонија, Летонија, Литванија). Према истом обрасцу у НАТО улазе Албанија и Хрватска (2009), а десетак година касније и отцепљени јужни делови бивше Југославије – Црна Гора (2017) и Македонија (2020). За разлику од великог проширења из 1999, потоња сукцесивна приступања Алијанси нису имала већи одјек у јавном мњењу Запада, али су зато била јасан знак до тада већ битно ревитализованој Русији (војна интервенција у Грузији 2008. и анектирање Крима, 2014) да се НАТО неће устручавати да у блиској будућности уђе у (полу)отворени сукоб са својим стратешким противником. Потврда тог курса јесте последње проширење НАТО-а до кога је дошло током актуелног прокси рата у Украјини када се Алијанси придружују до тада уздржана Шведска и неутрална Финска (2023). Тако је Северноатлантски савез од првобитних 12 држава дошао до данашњег броја од чак 32 формално равноправна члана. Сви они, осим можда Турске, очекују од САД да функционише као основни гарант њихове безбедности и друштвеног просперитета.

Када је нестао СССР, непосредни разлог постојања НАТО-а, организација је наставила да траје услед политичке инерције и „непостојања алтернативе“, при чему не треба занемарити ни посредан мотив оснивача (САД) да и даље контролише своје не баш увек поуздане европске савезнике. Неки други стратешки, па чак ни тактички разлог за опстанак Алијансе у том тренутку није постојао. Међутим, практично све републике бившег Совјетског Савеза које су постале независне државе, укључујући и новоформирану Руску Федерацију, показивале су спремност да блиско сарађују са НАТО-м, па чак и постану део њега. С друге стране, у тим напорима предњачиле су чланице некадашњег Варшавског пакта које су показивале горљиву спремност да се ставе под безбедносни кишобран новог покровитеља (САД). Разлози за то били су мање у њиховом историјском реваншизму (који свакако не треба потценити), а више у романтичарској постхладноратовској представи о просперитету који наводно долази са чланством у НАТО.

Сједињене Државе су у почетку показивале политички опрез и уздржаност по том питању,²⁶ да би касније, ношене победничком оholошћу неоконзервативних

²⁵ Истини за вољу, НАТО је нешто раније већ имао своје прво директно ватрено крштење током бомбардовања српских положаја (Операција „Намерна сила“, август–септембар 1995) када се директно ангажовао у грађанском рату у Босни и Херцеговини (1992–1995).

²⁶ Посебно администрација Џорџа Буша старијег (1989–1993), после које до изражаја долази ароганција борбених неоконзервативаца у потоњим владама Била Клинтона (1993–2001),

креатора спољнополитичког курса једине преостале суперсиле, одлучиле да победу у идеолошком рату додатно овере кроз стратешко ширење НАТО-а на Исток. Грађански ратови у Југославији и деловима бившег СССР-а додатно су оснажили (псеудо)аргументе за такав приступ. Политички парадокс јесте чињеница да управо у то време, формално али и структурно *одбрамбени* војни савез постаје *офанзивна сила*.²⁷ Последице таквог ангажмана морале су бити глобалне и то се убрзо показало на Блиском истоку – геополитичком близанцу Балкана. Истовремено, на педесетогодишњицу свог оснивања, у недостатку стварног или бар равноправног противника, НАТО је проналазио нове „ризике, изазове и претње“: пролиферација нуклеарног и хемијског наоружања, управљање етничким кризама, па чак и обуздавање међународног организованог криминала и сузбијања пиратерије.²⁸

НАТО је испуњавао своју сврху док је постојао кредибилни противник који је (стварно или измаштано – свеједно је – битна је перцепција актера) представљао егзистенцијалну претњу безбедности западних савезника.²⁹ Када је непосредни противник нестао, безбедносни изазови су постали готово банални, а претње хипотетичке. Међутим, организација је наставила да постоји по политичкој навици. Другим речима, када је безбедносна архитектура Европе успостављена на Јалти и Постдаму фактички nestала, остао је само НАТО. Можда је тајна у томе што нико није могао да изговори да је логично или потребно распустити НАТО (још мање да упуту на начин како би се то урадило) и, најзад – шта створити уместо њега. С друге стране, нестанком СССР-а појавили су се нови (не)очекивани безбедносни проблеми:

Џорџа Буша млађег (2001–2009), Барака Обаме (2009–2017), Доналда Трампа (2017–2021) и Џоа Бајдена (2021–2025). Нормализација ратних похода у име мира, идеја водиља америчких конзервативаца, има своју широку интелектуалну базу окупљену око *think tank* група за креирање јавног мијења, при чему обухватају политичаре, дипломате, новинаре, академике, банкарe и друге припаднике друштвене елите. Како то све ради на директном примеру – видети извор о раду израелског лобија у САД (Mearsheimer & Walt, 2007).

²⁷ Бомбардовање српских положаја у Босни од стране НАТО-а (1995) била је прва отворена демонстрација силе, да би ствар ескалирала у готово тромесечној војној интервенцији када је бомбардована Србија и делимично Црна Гора, тј. некадашња Савезна Република Југославија (март–јун 1999). Тактичка припрема за тај чин био је пријем суседних држава (Мађарска и Румунија) у чланство НАТО-а само пар месеци раније.

²⁸ Према тада новом *Сирајтејнском концепцији* и другим документима која су донета на самиту у Вашингтону (1999), НАТО је званично престао да буде чисто одбрамбена војна организација дајући самом себи овлашћење да управља кризама изван територија земаља чланица Алијансе.

²⁹ Било је потпуно неважно да ли је постојала реална, премда политички бесмислена, воља СССР-а да окупира европски Запад или је по среди реч о умишљеној идеолошкој претњи којом је Запад оправдао постојање НАТО-а, у оба случаја је реч о перцепцији ризика коју производе војни савези: кад је већ конституисан, НАТО је по дефиницији морао очекивати напад од стране Совјетског Савеза, баш као што је и доцније фомирани Варшавски блок био посвећен одбрани од претпостављене агресије са Запада. Обе стране су деценијама припремале и увежбавале тактичке, оперативне и стратешке одговоре на очекиване војне акције својих противника. Чињеница да до реализације било којег од тих бројних војних планова никада није дошло спада у историјски куриозитет који је настао чињеницом да се једна страна распала готово сама од себе, док друга није уопште имала било какав спреман институционалан одговор на такав (чинило се) немогући развој догађаја.

питање границе обједињене Немачке са Пољском, контрола етничких конфликта у источној Европи, надгледање споразума о конвенционалним оружаним снагама у Европи, праћење нуклеарног разоружања у бившим совјетским републикама итд. Штавише, појавио се и добродошли нови легитимацијски основ за постојање Алијансе – „борба против тероризма“, читај: „исламског екстремизма“.

Истовремено је и ОЕБС, међународна организација основана ради усаглашавања и контроле колективне безбедности у Европи (читај: институционална контрола односа са Русијом), доживела радикално редизајнирање претварајући се у неку врсту глобалног НВО сазданог од пуно „мониторинга“ који је посвећен праћењу људских права, политичких избора, статуса мањина и бројним другим аспектима безобалног концепта „људске безбедности“ (миграције, климатске промене, сиромаштво, образовање) у земљама које су постајале део ЕУ или је тек требало то да постану. НАТО је тако на изванредан начин био „приморан“ на даље трајање јер је у том моменту био једина функционална војна међународна организација у Европи. Утолико је за очекивати да ће наставити да постоји чак и ако није имао јасан и транспарентан циљ, односно смисао. Хенри Кисинџер и многи други ветерани Хладног рата упозоравали су на последице вођења политике неконтролисаног ширења Алијансе, но нове елите Запада нису се тиме превише оптерећивале.³⁰

*

Непосредни повод за истинско преутемељење НАТО-а био је велики терористички напад у Њујорку (2001), који су организовали исламски фанатици, некадашњи штићеници САД у Авганистанском грађанском рату у који се брзоплето уплео СССР убрзавши пут у свој неславни распад.³¹ Отети авиони који су се закуцали у седиште Светског трговинског центра, смештеног у непосредној близини седишта УН, послужили су као идеалан изговор за нови напад САД и његових савезника на Ирак (2003). У тој *ad hoc* окупљеној „Коалицији вољних“, с великим политичким ентузијазмом, учествовале су нове чланице НАТО-а, тзв. Нова Европа, поуздани пратилац у свим будућим акцијама САД у Европи и на Блиском истоку.³² Језгро старе Европе (Француска, Немачка, Белгија) одбило је да учествује у нападу на Ирак што је био један од последњих знакова европске стратешке аутономије и, додајмо – здравог политичког разума.³³ НАТО је потом наставио да самозадовољно „шири

³⁰ Џорџ Ф. Кенан, један од главних идеолога хладноратовске теорије обуздавања, видео је континуирано проширење НАТО-а после распада СССР-а и неочекиване победе САД као најкобнију грешку савремене америчке спољне политике (Kennan, 1997).

³¹ Авганистански грађански рат је започео 1978. године. Совјетска армија учествује у њему између 1979. и 1989. Када су Совјети напустили Авганистан, унутрашњи рат се наставио до 2001, да би потом у рат ушле САД и њихова „коалиција вољних“. Рат је коначно (или привремено?) окончан тек 2021. када су војни савезници, предвођени САД, напустили Авганистан.

³² Пољска је учествовала са својим специјалним јединицама, Румунија и Бугарска (ушла у НАТО годину дана касније) са пешадијским батаљонима, Мађарска са логистичким, а Чешка са АБХО јединицама.

³³ Симптоматично је да окосницу данашње „коалиције вољних“ да се укључе у рат у Украјини („чим се постигне примирје“) чине управо оне земље које су пар деценија раније одбиле амерички позив да се прикључе истоименој коалицији у рату против талибана у Авганистану.

своје безбедносне капацитете“, чак и током 2008. године, преломне тачке у наизглед несагледивом просперитету Запада.

Година 2008. започела је с великим политичко-војним преседаном: признање сецесије Косова од стране већине земаља ЕУ (март), наставила са руском војном интервенцијом у етничким сукобима на ободима Грузије (август), да би све ескалирало глобалном економском кризом која је постала видљива захваљујући пропасти великих банака у САД (септембар). Економско посртање најбогатијих земаља света, а с њима и свих других држава, фактички је прикрило успон Кине и – сасвим неочекивано – поступни опоравак Русије.

И док је Кина неумољиво ишла путем глобалне привредне експанзије, Русија је свој повратак на светску сцену изградила на војним основама. Након изнуђених акција у суседству (интервенција у Грузији, 2008; анексија Крима, 2014) и демонстрације способности да поново пројектује моћ на даљину (војни ангажман у Сирији, 2015), уследио је врхунац – специјална војна интервенција у Украјини (2022). Управо она је разоткрила стварно стање ствари светског поретка – како на привредном, тако и на војном плану (Cvetković, 2022). НАТО поново долази у први план, овај пут на неочекиван начин – откривајући своје иманентне слабости и структурна ограничења.

Руку на срцу, извесне тактичке слабости НАТО-а могле су се уочити још када се његова војна супериорност доказивала „ваздушним кампањама“ против инфериорног противника на Балкану.³⁴ Проблеми су се неосетно гомилали са поступним увећавањем, и најзад удвостручавањем чланства (!), што је нужно закомпликовало функционисање некада компактног војног савеза. С тим у вези ваља приметити да је НАТО одувек функционисао не само као војни савез већ и као специфични безбедносни форум у коме су се размењивала војна искуства, вежбало дипломатско умеће, стицале политичке вештине и, наравно, не и најмање важно – правила политичке каријере. Временом је формирана гломазна организација која је постала сама себи циљ при чему свака самодовољност нужно води у бесмисао.

Час истине за НАТО, војни савез и организацију која је својим чланицама, а посебно непосредним управитељима (почев од чиновника, војних дипломата и чланова кабинета Генералног секретара, па све до официра и начелника генералштаба у Војном комитету и штабу Врховног команданта Савезничких снага у Европи), деценијама доносила одређене погодности, корист и повластице, наступио је са ратом у Украјини, када је постало јасно да он *нема* адекватне способности и средства (вођство, доктрину и оружје) за вођење рата већег интензитета и дужег трајања.³⁵ Криза се додатно продубила са сазнањем да САД, као стожер и главни актер Алијансе,

³⁴ Упркос систематском бомбардовању Србије, у трајању од скоро три месеца (више од 10.000 борбених летова), као и директној обавештајној, логистичкој и управљачкој војној подршци албанским сепаратистима на копну, Војска СРЈ је из тог сукоба изашла са готово минималним губицима и у потпуности борбено спремна.

³⁵ Неразумно је колико су Сједињене Државе и ЕУ преценили своју моћ у односу на Русију: показало се да она (Русија), са само 3% бруто домаћег производа Запада, производи више оружја него читав „колективни Запад“ (САД и ЕУ са Јапаном, Јужном Корејом и Аустралијом) заједно. О индустријским и другим, посебно друштвеним – верским, моралним, образовним, идеолошким – разлозима који су довели до тога, видети: Todd, 2025.

не намерава да се директно укључи у борбена дејства против Русије на терену у Украјини. С том разочаравајућом чињеницом за друге чланице НАТО-а коначно су пале постхладноратовске политичке магле које су од САД правиле велики безбедно-сни кишобран за све европске савезнике, а посебно за бивше републике Совјетског Савеза које се граниче са садашњом Руском Федерацијом.

Чувени Члан 5. из оснивачке Повеље НАТО, колоквијално најчешће тумачен као несумњива гаранција да ће Алијанса, пре свих САД, војно интервенисати кад год Русија, или неко други, наруши државни суверенитет земаља чланица, показао је своју двосмисленост и сумњиву кредибилност чим се нејасни изазов претворио у конкретну претњу која превазилази прихватљив ризик. Нема сумње да су челници САД о томе водили рачуна још у време састављања Повеље.³⁶ Док је НАТО био на врхунцу снаге и престижа (прелазак из другог у трећи миленијум – војне интервенције у Србији, Авганистану, Ираку, Либији итд.), Члан 5. се широј јавности тумачио у духу слогана Диминих мускетара („Сви за једног, један за све“), као израз „органске повезаности“ и „несумњиве солидарности“ чланица НАТО-а које окупља брига за светски мир и демократске процесе у свету. Међутим, само неколико деценија касније, када се распламсала војна криза у Украјини, а учешће у рату са равноправним противником постало реалност, Члан. 5. се претворио у оно што је (изгледа) увек и био: политичка мантра без гарантованог конкретног учинка, згодна за ритуална понављања на састанцима руководства НАТО-а, не и за „подразумевајуће“ укључивање у непосредну борбу. Наравно, све би било другачије да у посредничком, безмало отвореном украјинском сукобу између Русије и НАТО-а прва није показала војну и посебно – економску отпорност, док је Запад (не)очекивано разоткрио своје политичке, али исто тако и војне слабости.³⁷

Доктрина по којој НАТО учествује у копненим акцијама само онда када има апсолутну превласт у ваздуху, показала се погрешном и јаловом чим се појавио равноправни противник. Додатни проблем је и то што се безмало цео војно-индустријски комплекс земаља НАТО-а деценијама везивао за ваздушни простор (производња „невидљивих“ борбених и моћних транспортних авиона, брзих хеликоптера итд.),

³⁶ Оснивачки акти војних савеза у историји обилују сличним софистичким досеткама. Примера ради, готово исту формулацију налазимо у француско-чехословачком споразуму из 1924. године, који је предвиђао „одговарајућу реакцију“ Француске и Чехословачке у случају да Немачка анектира Аустрију. Није прецизирано шта се тачно мора предузети и, наравно, када је до анаксије дошло, нико ништа и није предузео.

³⁷ О томе данас отворено говоре чак и генерали НАТО-а, додуше они пензионисани (Немац Харалд Кујат, Британци Ричард Ширеф и Мајкл Утли, Аустралијанац Мик Рајан и, посебно, швајцарски пуковник Жак Бо, коме је због тога замрзнута имовина и забрањен улазак у ЕУ!). Сви они указују на то да чланице Алијансе у Европи не би могле да издрже више од неколико месеци конвенционалног ратовања са Русијом. Војно гледано, НАТО, односно САД, остали су заглављени у 90-им годинама прошлог века када су имали сукобе са неупоредиво слабијим противницима (бомбардовање Републике Српске и Србије, рат САД и њихових савезника у Ираку, војне интервенције у земљама тзв. Трећег света – Сомалија, Судан, Хаити итд.). Борба са вишеструко слабијим противником довела је до бркања експедиционих кампања са правим ратовањем, као и до веровања да је ратна доктрина исто што и пословна тактика, и да PR симулакруми могу да замене стварне војне победе (Martuanov, 2024).

при чему су остали смањени или чак и уништени капацитети за производњу конвенционалног оружја. Класично војно наоружање (артиљерија, тенкови, ручно наоружање), постало је крајње софистицирано, што је имало за последицу производњу у мањим серијама које ни у ком случају не могу да обезбеде стратешко преимућство Запада. Исто важи и за ракетно наоружање за које се данас може рећи да представља језгро војне моћи. Најзад, фасцинација напредном технологијом с једне, и професионализација свих родова војске с друге стране, учинили су да војни потенцијал НАТО-а не буде усредсређен на вођење рата, већ на брзе војне интервенције, и то још, по правилу, против слабијих противника. Тиме је на извешан начин пословна логика стварања профита однела превагу над војном логиком припреме за вођење рата.

*

Независно од доктринарних и „предузелничких“ разлога који су довели до својеврсне дисфункције НАТО-а, стварни – политички корен свих проблема јесте апсолутна подређеност европских чланица Алијансе интересима САД. Некада тражена и очекивана, некада пак изнуђивана безбедносна препуштања Европе доброј вољи Сједињених Држава, уместо опште сигурности, довело је до системске слабости и сталне политичке неизвесности. Показало се да учинак НАТО-а више зависи од тренутног распореда политичких снага у САД и од интензитета вођења тамошњих унутрашњих идеолошких борби (културни, расни, родни и други ратови) него од спремности свих савезника да уистину преузму одговорност за властиту безбедност. Исто важи и за брзину којом се америчке индустријске и финансијске кризе преливају на Стари континент и остатак света. Због свега тога не чуди да се у Европи данас, седамдесет пет година после формирања НАТО-а, поново праве засебни – *диплаиерални војни савези*.

Први такав „одбрамбени уговор“, помало неочекивано, потписали су Велика Британија и Немачка (октобар 2024) и он се односи на заједничке „патролне операције“ на источним границама НАТО-а (Естонија, Литванија), заштиту комуникација, развој дронова и далекометног наоружања итд. Други је уговор између Велике Британије и Француске (јул 2025; модификовани споразум из 2010), и подразумева формирање заједничких копнених трупа, сарадњу у сајбер и напредним ракетним системима и друге аспекте „проширеног и продубљеног одбрамбеног и безбедносног партнерства“, укључујући чак и „координацију нуклеарног одвраћања“.

И не само то, Велика Британија, самовољни бегунац из ЕУ, како се чини, постаје главни актер нове западноевропске „безбедносне архитектуре“: поред наведених аранжмана, она гради свој властити поморски „Северни коридор“ (од Норвешке до Балтика), финансирајући програме за заштиту енергетских ресурса, производњу беспилотних летилица итд. Додатно, унутар НАТО-а образују се заједничке експедиционе снаге и програм DIANA за развој војних технологија у коме Лондон има централну улогу. На тај начин Британија директно „извози безбедност“ и преузима добар део безбедносне одговорности коју су до сада имале САД у Европи.

Све наведено (и још много тога другог што још постоји или је у најави), па-шће у воду ако САД постигну договор са Русијом о новој подели хемисфера. Отуда и толика горљивост Лондона да Кијев истраје у борби до победе против Русије,

што води до познатог, баналног, али у исто време и суровог концепта – „борбе до последњег Украјинца“. Знатно инфериорнији у стратешком смислу јесу покушаји Париза и Берлина да кроз билатералне војне споразуме утичу на пројекције европске безбедности, који би довели до њене безбедносне аутономије. Пројекти ЕУ посвећени изградњи заједничких капацитета у војној индустрији (Фонд SAFE – *Security Action for Europe*, дугорочни безбедносни инвестициони инструмент; *Readnes 20230 / ReArm Europe* – стратешка иницијатива за одбрану ЕУ и др.), као и они тактичке природе (EUCCS – *EU Critical Communication System* – комуникативни систем за кризне ситуације, IRIS – безбедне сателитске мреже итд.), по свему судећи остаће само слово на папиру који трпи све, за разлику од европских грађана који знају да новац предвиђен за широко појмљену „безбедност“ и војне потребе неће ићи за све оно на шта их је некада навикла „држава благостања“ (социјално, пензионо и здравствено осигурање, квалитетно образовање итд.) и што се није заборавило упркос вишедедицијском труду неолибералних политичара. У том светлу ваља сагледати и упорне пропагандне кампање које у име одбране ЕУ од „експанзионистичких амбиција Русије“ од заједнице европских земаља праве оно што она није била и (вероватно) не може ни да буде – централизована политичка заједница с јединственом извршном и законодавном влашћу, обавезујућом спољном и унутрашњом политиком и, надамсе – јединственом армијом.

Актуелни покушаји да Европа превазиђе свој ниво „безбедног обданишта“, с једне, и „пензионерског дома“, с друге стране, о чему је с пуно цинизма не тако давно писао Бжежински (Brzezinski, 2011), показују се као изнуђене (неаутентичне), брзоплете (неосмишљене) и надамсе утопистичке (неоствариве) акције. Креирањем на папиру заједничких безбедносних снага, координисане индустрије и централизоване политичке заједнице (по узору на САД – „Сједињене Државе Европе“), подухват је који противречи европском историјском искуству, изворним циљевима ЕУ и најзад – здравом политичком разуму. Направити од мировног пројекта старе ЕУ нови псеудоимперијални безбедносни пројекат ЕУ као јединствене велике силе која представља равноправног геополитичког такмаца источним изазивачима и свом дојучерашњем заштитнику из Вашингтона, уистину је немогућа мисија која надилази европске привредне и војне потенцијале, а посебно способност управљачких елита и вољу њихових бирача. Зато, након актуелног прегрејавања НАТО-а и свакодневног застрашивања Европљана од фамозне руске најезде, вероватно следи хлађење у виду тихе унутрашње слојевите диференцијације (за и против даљих интеграција), дискретних регионалних фрагментација (у зависности од величине, богатства и перцепције безбедности конкретних држава) и то уз заједничко оспоравање политике САД која, ето, заборавља своје „европске обавезе“.³⁸

³⁸ САД склапају засебне билатералне војне споразуме са чланицама ЕУ, који имају за циљ да контролишу (надзиру и умирују) млађе НАТО партнере. Такав је, примера ради, споразум САД са Финском (*Defense Cooperation Agreement*, 2024), који омогућава постављање америчких војних снага (без класичних база) у 15 локација широм земље. Слични споразуми потписани су са Шведском, Данском и Норвешком, и покривају логистику, инфраструктуру и изузеће од кривичне јурисдикције војног особља САД у тим земљама. Вероватно најзначајнији јесте постигнути споразум САД и Пољске (*EDCA – Enhanced Defence Cooperation Agreement*, 2020)

Најзад, сасвим особен случај у целом том замешетељству представља „регионална безбедносна сарадња на Западном Балкану“ коју тренутно чини трилатерална веза Албанија–Хрватска–Косово*, односно њихова „Заједничка декларације о одбрамбеној сарадњи“ (март, 2025) у којој проигравају уобичајени НАТО садржаји као што су „интероперабилност“, „заједничке вежбе“, развој технологија и посебно „подршка НАТО интеграцији Косова“.³⁹ Овде је реч више о политичком маркетингу и лукративним акцијама новопечених НАТО чланица, него о чврстој или учинковитој сарадњи савезника који то јесу само док постоје спољни финансијски извори и тендери за међусобну подршку. Не улазећи у анализу делотворности овог и сличних споразума, јасно је да они имају мање војно-стратешки, а више финансијско-оперативни и тактичко-политички (пропагандни) значај. Уосталом, војни капацитети европских чланова НАТО-а, заједно и понаособ (важи и за оне на папиру најјаче: Уједињено Краљевство, Француска и Немачка), остају ирелевантни уколико немају директну и конкретну подршку САД. Нивоља је што и САД имају своје нове проблеме и приоритете.

Уколико искључимо апокалиптички сценарио (нуклеарни рат), НАТО и ЕУ чека радикално редизајнирање које у најбољем случају може консолидовати, али не и увећати њихову моћ. Другим речима, Запад неће моћи да задржи досадашњу позицију неприкосновеног глобалног вођства. Разлог томе нису само његове унутрашње слабости већ и очигледан раст других ривала – пре свих Кине и Русије, можда и Индије, али и бројних средњих, тј. регионалних сила (Иран, Саудијска Арабија, Бразил итд.) које се окупљају унутар још увек аморфног БРИКС-а.

*

И док су западни билатерални војни споразуми покушај да ствари остану исте тако што ће се споља (маркетиншки) мењати, на другој геополитичкој страни света они добијају особене форме и садржаје који прилично одударају од ранијих протоколарних веза. У том смислу издваја се *Уговор о свеобухватном сйрашешком йаршнерсйву* који су склопиле Русија и Северна Кореја (јун, 2024). У њему се, између осталог, наводи *обавеза партнера да се „одмах йружи војна и друја йомоћ свим расйоложивим средсйвима“* (подвукао В. Н. Ц.) уколико једна од потписница уговора буде изложена војном нападу, и да се прогласи ратно стање. Ипак, слично Члану 5. НАТО споразума, овде нема аутоматског одговора на напад с обзиром на то да је потребно да се обе чланице Уговора ставе у ратно стање (Клаузула о узајамној одбрани, Члан 4). Упркос томе, Уговор између Русије и Северне Кореје јесте војно савезништво, које је већ тестирано на делу, и које се показало више него делотворно.⁴⁰

који омогућава успостављање америчке војне инфраструктуре у Пољској (складиштење, логистика и командни центри).

³⁹ Постоје и слични унутрашњи, тј. регионални финансијски НАТО споразуми, као што је уговор између Словеније и Финске о набавци оклопних возила.

⁴⁰ Ангажман око 10.000 војника Северне Кореје на страни руске војске у борби против украјинских трупа које су уз обавештајну, техничку и логистичку помоћ НАТО-а окупирале део Курске области у Руској Федерацији (август 2024 – март 2025). Овај споразум може бити подстицај и другим земљама које трпе западне санкције. Русија и Белорусија већ функционишу

Истовремено, додатну ноту савезништву даје то што су обе земље изложене дугогодишњим санкцијама од стране „колективног Запада“ (ЕУ, САД и њихови савезници на Далеком истоку). О већ добро познатом Споразуму о безбедносним гаранцијама између Русије и Белорусије из 2024. године (који подразумева заједничку нуклеарну одбрану), као и о још увек недовољно транспарентним војним везама Москве и Пекинга, нема потребе трошити превише простора. У сваком случају, актуелни војни сукоб на истоку Европе на специфичан начин је затворио историјски круг генезе савремених војних савеза: рат на Далеком истоку (Кореја, 1949–1953) провоцирао је убрзано формирање НАТО-а – највећег војног савеза у историји Запада – да би рат у Украјини (2022–) довео до формализоване војне сарадње две нуклеарне силе (Русија и Северна Кореја) чија је војна снага практично идентична, ако не и већа од оне којом располаже НАТО у пуном капацитету, заједно са својим далекоисточним панданима у покушају (АУКУС и др.).

Слично руско-корејском Уговору, војни споразум између Пакистана и Саудијске Арабије (*Сиџајшешки споразум о узајамној одбрани*, јун 2025) предвиђа: „сваки чин агресије према једној страни сматра се чином агресије према обема странама“. У овом случају једна нуклеарна сила (Пакистан) гарантује безбедност сили која то (још) није али лако може да постане, имајући у виду њену финансијску моћ. Обе потписнице имају блиске везе с великом тројком (САД, Кина, Русија), при чему верују да заједно могу лакше и боље политички да балансирају у вечно несигурном свету Блиског и Средњег истока. Колика је стварна снага њиховог стратешког војног савеза показале се ускоро с обзиром на свакодневни раст војних операција у том делу света. Утолико се све чешће помиње и могућност оснивања „арапског НАТО-а“, што у овом тренутку припада војно-политичкој машти. У сваком случају, *Сиџајшешки споразум* између Саудијске Арабије и Пакистана⁴¹ сведочи о промени безбедносне политике на ширем простору Истока, који постаје нови модернизацијски центар света.

ПОЛИЦЕНТРИЧНИ СВЕТ – ИЗМЕЂУ ТРИ ВАТРЕ

Поредак у тзв. глобалном свету данас функционише изван модернизацијских токова које је у протеклих неколико векова поставио (никада јединствени) Запад. Западне силе у успону, свака у своје време, синергијом привреде, војске и културе, наметале су модернизацију и универзалне вредности оличене кроз економски систем

на тај начин у оквиру своје „Државне заједнице“, специфичне конфедерације која од 2024. године има заједничку безбедносну политику, војне јединице и наоружање, укључујући и заједничко реаговање нуклеарним оружјем у случају спољне агресије (Уговор из 1999). Може се само спекулисати о томе шта би се догодило када би у новим геополитичким околностима Русија почела да примењује амерички рецепт „војног обуздавања“ у земљама Латинске Америке (нпр. Венецуела, Боливија или Куба) на исти начин као што су својевремено САД распоредиле „савезничке јединице“ у Немачкој (30.000–50.000 војника, слојевити систем противваздушне одбране, 300–500 борбених авиона и складиштење тактичког нуклеарног оружја).

⁴¹ Сличан споразум Саудијска Арабија је недавно потписала и са САД (новембар 2025); у њему се помиње „цивилна нуклеарна сардња“, али не и клаузула о заједничком реаговању у случају спољних напада.

(нео)либералне глобализације. Онако како су се мењали капацитети моћи светских сила, тако су се мењали и њихови међусобни односи, регионалне хијерархије и интереси. То се најбоље може пратити на основу склапања војних савеза. Гледано из перспективе данашње Европе, већ потврђена неспособност НАТО-а да води дугорочан прокси сукоб са Русијом у Украјини (поготово када САД *не желе* да се директно ангажују са копненим трупима на терену) довешће до битних промена у начину на који функционише најстарија војна организација на свету.

Готово је извесно да ће данашњи НАТО изгубити (ако већ и није) дојучерашњи статус свемоћи. Актуелно *йорицање* нове геополитичке реалности, коме су посебно склони политичари из ЕУ и чиновници из НАТО-а, остаће у сфери лагодног само-завааравања док све бројнији успутни економски и политички кварови не доврше (чини се неповратан) процес регресије. Реторичко прављење победе од пораза и магијско заклињање у сумњиву универзалност „наших вредности“ и „правила“ неће допринети обнови западне моћи. Постојеће безбедносне институције наставиће да функционишу по инерцији, али са све мање уверљивости, односно делотворности. Већ сада је јасно да НАТО није ефикасан војни савез какав је некада био. Безбедност некадашње Западне Европе, а данас ЕУ, више се не може гарантовати учешћем САД у свакој европској политичко-привредној перипетији. Најзад, сама ЕУ, независно од форме у којој постоји или буде постојала, тешко да ће икада бити у стању да пружи примерене политичке (институционалне) и одговарајуће економске (индустријске и финансијске) одговоре на стварне а не измаштане безбедносне изазове и претње с којима се суочава.

Лакома жеља за поделом плена након, како се чинило, лаке победе над Русијом у прокси рату у Украјини, показала се као погрешна одлука за старе, али и нове чланице НАТО-а. Непрекидно повећавање пакета санкција којима земље колективног Запада неуспешно покушавају да војно обуздају, а економски и политички поразе Руску Федерацију, показало се као слабо тактичко и катастрофално стратешко решење проблема. Штавише, санкције су се чак у појединим аспектима показале као подстицајне за руску привреду.⁴² Данас се европске НАТО чланице уздају у сумњиву међусобну солидарност и наводну одлучност да се *заједнички* бране од једног непријатеља (Русије) који само што није напао „слободни свет“. Због тога, између осталог, вођство ЕУ свакодневно доноси нове привредне и политичке протоколе за реиндустријализацију у виду ремилитаризације својих чланица, док се у име прокламованих циљева (глобалног мира, владавине права, инклузије, интеграције итд.) потенцирају идеолошке паролe о „јединственој судбини“ и „историјској одговорности“ да се образује „јединствена федерација“, „европска војска“ и многи други слични симулакруми који би обезбедили Европи да постане аутономни (транс)национални

⁴² Почев од индустрије (супституција увоза и развој домаће производње), финансијског сектора (државна контрола капитала), „сувренизације“ ИТ сектора до побољшања пољопривреде до раније незамисливих резултата (највећи светски извозник пшенице итд.). Захваљујући подстицајним мерама за приватну иницијативу и неограниченим домаћим сировинама под државном контролом, руска привреда не стагнира већ лагано напредује, и то током рата који интензивно траје већ пуне четири године! Сличан пример није забележен у досадашњој руској историји.

чиница на светској сцени. Независно од (не)одрживости таквих амбиција, овде се из чисто безбедносног угла поставља једноставно питање у вези с непосредним поводом свега – шта ако секуритизовани непријатељ не нападне ЕУ?

Једина шанса да се покрене отворени рат између Русије и ЕУ биле би провокативне војне или терористичке акције са циљем да се *намерно* изазове сукоб са највећом нуклеарном силом. Постоји велики број провокативних циљева у том смислу: војна блокада Балтичког мора или пак ексклаве у Калињинграду од стране НАТО-а, отворени (војни) или прикривени (терористички) напад на руске војне базе у Придњестровљу, или друге мете као што су руски бродови или дипломатска представништва у свету; о информативном и обавештајном (сателитско навођење) асистирању украјинској или некој другој војсци при ракетирању инфраструктурних циљева у Русији да и не говоримо. Ко би то могао да уради а да остане неповређен, није баш јасно, баш као што нису реална и очекивања да се Русија „неће усудити“ да искористи нуклеарно оружје у сврху властите одбране.⁴³ Слично важи и за друга кризна подручја у свету, посебно она у којима се укрштају интереси Запада, Кине, Русије и регионалних актера (Северна и Јужна Кореја, Курилска острва, Јужно кинеско море, Тајван, итд.). Блиски и Средњи исток се подразумевају.

Иако је мало ко унутар руководећих структура Запада спреман да о томе отворено говори, НАТО данас показује тенденцију да се подели на европски и амерички део, при чему онај први (још увек) постоји само симболички. Рат у Украјини је разоткрио непостојање капацитета ЕУ и европских сила понаособ да делују као аутономни стратешки субјект. Европа може само да прати одлуке и деловање САД, нема моћ да аутономно доноси и, што је најважније, спроводи независну економску или војну политику. Она може, хоће и уме да доцира, прети и најављује, но све то углавном остаје само у домену „празне пушке“ и сфери односа с јавношћу уколико иза тога не стоје САД. С друге стране, Европа је изнедрила појам Запада, а САД још увек легитимишу свој статус глобалне велике силе првенствено предвођењем Европе. Контрола њеног „дворишта“ (север и југ америчког континента) није довољна да би се задржао статус велике силе. Размекшана али и даље реална моћ данашње Европе паразитира управо на тој чињеници. Интереси САД и Европе увек ће бити блиско повезани јер Вашингтон не може бити центар Запада уколико не предводи Европу. Запад није и не може бити исто што и измишљени „колективни Запад“. Директна веза САД и Европе постоји одавно, с тим да је европска зависност од Америке релативно скорашњи феномен и поклапа се са завршетком Великог рата. Од тада до данас ништа се у Европи не може догодити без учешћа САД. Они скупа чине Запад, јединствени – политички, економски и културни, речју – цивилизацијски ентитет који се бори за очување свог статуса „универзалности“. Зато Европа поседује извесни убеђивачки (неко би рекао уцењивачки) капацитет да сугерише непосредне политичке и/или

⁴³ Зачуђујући, практично инфантилни губитак страха од започињања атомског рата који у последње време демонстрира део европских елита, лако може довести до апокалиптичног сукоба у коме би по принципу спојених судова страдао дословно читав свет. У складу с таквим духом времена Русија је недавно редизајнирала своју стратегију нуклеарног одвраћања која (попут оне у САД) предвиђа не само „нужан одговор“ већ и „превентивни удар“ уколико овај постане „неопходан“ (Trenin, Avakyan, Karaganov, 2024).

војне акције свом ментору. Подељене и сукобљене политичке елите у САД на такве надражаје реагују селективно – али ипак реагују – и није реално очекивати да ће се то икада променити. Стога је ирационално очекивати да се НАТО преко ноћи распадне. То би створило превелики вакуум моћи чије би последице можда биле горе од оних које је проузроковао распад СССР-а и његов принудни комунистички војни савез.

*

Очигледније но икада, глобални свет се налази у метастабилном стању које по дефиницији искључује стабилност: напетости свих врста чине да сукобљене активне силе остану јалове у напорима да изнедре неку нову кохерентну целину. Стога је пут до глобалне геополитичке стабилности не само кривудава већ и несагледив, ако не и утопијски. Динамика онтолошке диспарације дефинише поредак у коме се сада налазимо. Глобални актери се разликују у начину и нивоу постојања што чини немогућим успостављање трајнијег компромиса у њиховим односима.

Филозофски казано: постмодерно стање западне културе (Лиотар) није иницирало глобално метастабилно стање (Симондон) савремене цивилизације, већ је оно (било?) само *један* њен израз. Постмодерно стање је *дијагноза*, дакле перцепција, док је метастабилност *поредак*, стање ствари. Постмодерност је била симптом и јесте тренутни облик, метастабилност је принцип хаотичне нестабилности у потрази за измичућом формом. Сукобљене силе са својим различитим снагама и пореклом *не теже* Хегелијанском измирењу у неком вишем облику постојања, већ остају аутономни облици моћи унутар флуидне стварности изложене сталним променама. Зато је и било могуће да једна „велика бензинска пумпа“ са „ауторитарним вођством“ и занемарљивим уделом у светском БДП-у покаже већу војну снагу и потенцијал но све богате и „демократске“ државе Европе заједно. Због тога једна друга „ауторитарна“ држава постаје највећа привредна сила света на глобалном „слободном тржишту“, док неухватљиви „либерализам“ старог (и још увек актуелног) глобалног хегемона, упркос свему, и даље поседује специфичну идеолошку снагу способну да обезбеди престиж носећих идеала. Речју, на *економском* (индустријском) нивоу Кина неумољиво преузима светско вођство, на *војном* плану Русија крупним корацима иде испред осталих, док на *идеолошком* (идеолошком) плану Запад задржава извесну моралну предност коју поседују либерални политички циљеви и системи. Хоће ли се наставити са постојећим трендовима унутар наведених нивоа и/или димензија глобалне стварности, и могу ли се они помирити – главно је питање светске политике данас и за деценије које долазе.

Егзистенцијалну нелагоду изазива историјска чињеница да је до стварних „реформи“ међународног поретка, тј. успостављања нове равнотеже моћи и етаблирања адекватног вокабулара „међународног права“ долазило само после ратова између великих сила. У модерно доба, такви „мировни аранжмани“ успостављали су се по правилу голом силом, после дугих и исцрпљујућих ратова који су започињали у Европи, а настављали се широм света (1648, 1714, 1763, 1815, 1919. и 1945). Једини изузетак у том смислу представља релативно мирни распад СССР-а (1991). Хоће ли се данас до новог формирања међународних односа доћи уз поступно слабење Запада мирним путем или као и увек у историји – уз насиље и у тражењу прилике

да се противник војно елиминише – немогуће је предвидети. Једино што је сигурно јесте то да ништа неће проћи без склапања нових војних савезништава. Практично је неважно у ком политичком формату и с којим идеолошким оправдањем. Истовремено, треба разумети и показати до које мере су модерне идеолошке приповести (и/или „метанарације“ као што су либерализам, комунизам, фашизам итд.) (не)погодне за тумачење наслеђених друштвених образаца (држава-нација, класни капитализам итд.), као и новостасавајућих политичких заједница (нпр. држава-цивилизација) и концепата који се формирају (технофеудализам, капитализам надзора, хиперкапитализам итд.). Очигледно је да живимо у времену магловитих политичких режима и нејасних друштвених кретања за које се још увек траже одговарајући термини, појмови и концепти. Једино што остаје препознатљиво јесте (гола) моћ и/или (не) контролисана сила. Довољно за војни савез.

Vladimir N. Cvetković¹
University of Belgrade,
Faculty of Security Studies
Belgrade (Serbia)

SECURITY FRAGMENTATION OF THE (POST)MODERN WORLD (Military alliances and the balance of power)

(Translation *In Extenso*)

Abstract: This article analyses the modern and current military alliances which have been forged following the collapse of a short-lived US-led unipolar world order. In addition to an overview of the genesis of the existence of NATO, the largest and the longest-standing military alliance in the history of modern Europe and the West, the author highlights NATO's inherent vulnerabilities which have become obvious during the war in Ukraine. They are reflected in a massive bureaucratic apparatus, guided by self-sufficiency, inflexible military-industrial complex, as well as doctrinarian short-sightedness due to upon air forces and units specialising in swift interventions against inferior adversaries. Indirect proof of this is ever more rapid forging of bilateral security treaties between major European members of NATO (France, Germany, Great Britain), which are no longer certain about the Alliance's leading player's willingness to provide direct military engagement in the event of a potential conflict with Russia. At the same time, solid bilateral and collective military alliances are being created throughout the world (Russia–North Korea, Pakistan–Saudi Arabia), but also somewhat softer “security partnerships” (AUKUS: the USA, Great Britain, and Australia; the USA, Japan, and South Korea), with multiple “security declarations” of situational character and for one-off use (a typical example of this being: Croatia–Albania–Kosovo*). All these bear witness to the metastable condition in which a polycentric, in all likelihood for a long period to come, haphazard world “order”.

Keywords: USA, EU, NATO, Russia, China, military alliances, global order

Geography and economy, to the same extent as social values and political order, determine institutional identity and interests based on which modern political communities establish mutual (un)friendly relations and create state alliances, especially those of military

¹ vcvetkovic@fb.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0005-6844-1536>

nature. The creation, objectives and duration of military alliances show the direction, strength, and dynamics of historical trends in any given region, but also globally. In the pre-modern periods of limited economic possibilities, military potentials and cultural influences, military alliances usually had only a regional character. The political communities of the time, as a rule minor ones, when they were able to and wished so, would join in military alliances that had limited objectives directed towards restraining a common enemy in the neighbouring regions or perhaps an onset of an imperial power. Political interests of such communities at best allowed for short-term alliances of land forces or possibly, in some instances, joint deployment of naval forces (where applicable). Modest permanent or “standing” troops led by local gentry and mass armies that comprised *ad hoc* drafted (available) population – this was mainly the composition of armies that used to create and destroy pre-modern political communities. However, all major powers of the time functioned by the same pattern, from the Akkadian, Assyrian, Egyptian, Babylon, Persian, or Roman empires, all through to the Islamic caliphates, Mongol khanates, the Mogul or Chinese empires. The size and training skills of the infantry, cavalry, and naval forces, military and technical equipment and accomplished leadership, preferably, though not necessarily, in combination with ideological (religious) consolidation, were decisive factors as regards the actual strength of major powers, whose internal stability depended on their ability to expand continuously in the adjacent mainland and seas (mainly along the shores). In this relation, a radical change came about as a result of transcontinental expansion of European (“Western”) naval powers, which in the 16th century started building a global (world) order. The Western colonisation of the “rest of the world” would extend over the next two centuries, escalating in the 19th century and eventually transforming in the 20th century “neo-colonialism”).

The projection of military force (or any other force for that matter) to a great distance – across the seas/oceans – stood for a decisive historical difference between pre-modern and modern “major powers” in the so-called East and West. The overseas character of trading and warfare, along with particular structural economic and political forms of modern political communities, had in impact on the objectives of military alliances forged by European powers – in the beginning connected by the same value order and later completely independently of the legitimacy foundations of the allies’ regimes. The first steps in this regard could be identified as early as the period of the Crusades (11th–13th centuries), when Western Europe, ostensibly united under a tight grip of Catholicism, waged wars against Islamic communities on the other side of the Mediterranean, and soon thereafter against its main Christian opponent – the Eastern Roman Empire. Similarly, the colonising force was demonstrated by the Italian city-states and their corporations, which within the same region (the Black Sea, the Middle East) in the late Middle Ages successfully exercised their protomodern economic and political power, and indirectly, military power as well. Concurrently, trading corporations and free cities in the north of Europe operated, connected into the Hanseatic League at the time – a prototypical model of the Western corporation system.

Despite the above-mentioned roots covering the broad territory of the Mediterranean, economic and military potential of European (*proto*)modern political communities will show their strength and capacity by acting in a completely different, previously non-existent geopolitical space of the Atlantic Ocean. The driving forces of that prosperity were two

traditionalist, profoundly “medieval” kingdoms – Portugal and Spain. The reason for this is simple: in search of maritime trade routes, which were supposed to allow them to gain access to the riches of the Far East, the Catholic kingdoms unexpectedly “discovered” the New World, later to be re-named America (16th-17th centuries). Although these two fundamentally Catholic kingdoms from the Iberian Peninsula had until then functioned more or less on the sidelines of European economic–political trends, owing to their successful maritime feats they became truly global powers.

Explorers’ curiosity, tradesmen’s avarice, military glory, and religious mission, dedicated to the building of a “universal Christian monarchy”), enabled the Portuguese Aviz dynasty and Spain’s “most devout Catholic kings” to take over within a relatively short period of time the most important old trade ports in the Far East, while forming new ports in previously uncharted Far West. A favourable geopolitical location, innovative maritime technology, an adventurous spirit, firearms, and fervent proselytism alike made it possible to create networks of transcontinental maritime routes, which were to become the “bloodstream” of the future world order (both economic and political). The European colonisation of the world was to begin.

At the turn of the 17th and 18th centuries, developed (*proto*)modern political communities in Europe – the Netherlands, England, France and, on a slightly smaller scale, Denmark, Sweden and some members of the Holy Roman Empire – succeeded in economically covering and subordinate in military terms virtually the whole world. The foundation and lever of that success were economic and political institutions capable of establishing a *national state*, the key political product of the modern era (Cvetković, 2023, pp. 43-45).

HISTORICAL GENESIS

Although they were remotely rooted in the Italian city-states and in the most significant European centralised monarchies, modern states became truly modern only when they adjusted their political functioning to their economic development, which relied upon continuous accumulation of capital, corporate system, and the creation of new markets, which was mainly achieved via military means. To this end, military alliances were created, whose initial basis rested on the common political motives of European aristocracy: military and religious validation of dynastic prestige, as well as the motives of the newly-emerging entrepreneurial class that started conquering the previously privileged realm of politics.

A confirmation and, at the same time, an illustration of these historical circumstances was the Thirty Years’ War waged between the European powers of the time (1618–1648), which eventually resulted in the suppression of the Spanish Kingdom, until then an unparalleled European hegemon. During this destructive (pseudo)religious war and brutal struggle for “genuine faith”, military and economic supremacy, military alliances of the European monarchies and the odd republic, although utterly fragile and “unprincipled”, laid foundation for new European balance of power (the “Westphalian order”) and, for the first time, truly codified “international law” that legitimised the established order in protomodern Europe. The concept of state sovereignty, promotion of the principle of co-existence and the right of political communities to choose their own destiny, establishment of fixed boundaries, limitation of dynastic rights – these were the explicit principles and

tacit rules on which that complete international law has rested to date (Bogdan, 2024, pp. 287–291), or at least what has remained of it today.²

In any case, concurrently with the establishment of the “Westphalian order” in Europe, much more powerful empires in the East (the Mogul, Persian/Safavid and Chinese empires) still functioned in their self-sufficient worlds and occasional balance of power, which was undermined by internal rebellions and conflicts with the neighbouring countries. The allegedly fabulous (semi-)isolation of the Far East countries, which was always relative given destructive onslaughts by warrior tribes from Central Asian steppes, was definitely undermined and then ruined through gradual conquering of local shores by maritime powers from the West. The subsequent expansion of European conquerors, consolidated after the approval of the Peace of Westphalia, would soon change the whole world in economic, political and cultural terms. Accordingly, the meaning and forms of classical military alliances were also redefined.

Here it is necessary to observe the following: today’s standard story about military alliances based on the assessment of the „balance of threat“ as the chief motive for political communities forging alliances (Walt, 1990) – used for understanding the colonisation of the Far East and, partly the New World and Africa between the 15th and 17th centuries) – is not completely plausible having in mind that the empires and kingdoms from these territories at the time did not, as a rule, engage their full capacities in the warfare against their Western counterparts. This mainly refers to the engagement of the peripheral (coastal) (semi-) autonomous parts led by the local rulers who had commercial and/or military relations with Western *corporations*, which for their account, and “on behalf” of distant sovereigns – indirect (European monarchies), i.e., indirect owners and employers, conquered ports and local markets. At the beginning of the modern “encounter of civilisations” in the Far East (which lasted as late as the 18th century), there were mostly no deeper penetrations into the surrounding territories by European colonisers. In this way, a direct military response was avoided by the central authorities which perceived entrepreneurial newcomers as an opportunity rather than an immediate threat. Therefore, the ruling dynasties of the East did not need to forge firmer military alliances for the purpose of protecting themselves against common (European) enemies.

In fact, the European challenge to Asian power initially, and for a relatively long time, was quite minor and barely visible behind “schemes” of lucrative local “masters” (local governors in the service of the imperial ruler) and foreign soldiers–tradesmen, who were commissioned by European corporations and their stockholders (European political elites).

² In the context of today’s debates of the reaches of the “public international law”, common law rules and other “rules” in international relations, the use of force, and general apprehension arising from it, we should remember that forging peace through multiple peace treaties between the warring parties) occurred after almost a decade of negotiations, whereby military operations never once ceased during this period. The same would go for all other modern wars and the most recent peace treaties, especially those defining the current European balance of power and rules of mutual positions of recognised political communities (Utrecht, 1713, Paris, 1763, Berlin, 1815, Versailles, 1919 and, finally Yalta and Potsdam in 1945). On that occasion, no typical “peace treaties” were signed, but political agreements were still reached, ensuring the foundation of the UN, an international organization in charge of global peace matters (San Francisco, 1945).

At that time, the global balance of power did not pose a real problem. The civilisations in the East, led by Chinese, Persian, Indian, Russian and other dynasties, continued to function in their “zone of responsibility”. This state of affairs could have persisted indefinitely and without any major consequences to the ruling empires of the East if in the meantime there had not occurred a radical internal transformation of Europe’s leading political communities, which, pressurized by rising capitalism and the middle class, became modern (national) states.³

Eventually, in the mid-18th century, Europe’s maritime powers actually dominated and ruled the world. The imperial status of the newly-established *global* “major powers” took turns at the speed reflecting the European monarchies’ becoming “modernised” themselves, by becoming depersonalised national states with an already specific social heritage and manner of the division of power (Creveld, 2012, pp 127-186). Nevertheless, what remained unchanged was the imperative of preserving one’s own sovereignty and/or imposing on others one’s own will by gathering allies willing to take part in joint military operations. The ability to act in this direction was the decisive factor for any current hegemon and status of each country individually, at any given time.

The definitive number of major powers in the West already fully formed over time – mature modernity (late 18th century) referred to a limited group of five countries, spearheaded by the two traditionally fierce rivals in North-western Europe (France and England/Great Britain), two politically centralised, however in social terms not modernised empires in the east of Europe (Austria and Russia), and an expanding militant monarchy (Prussia, the leading member of the dispersed Holy Roman Empire with a central position in Europe. The mentioned concert of major European powers was capable of “reshaping” the entire world to suit their own interests and rivalry.⁴ How did this come about?

At the beginning of the 18th century, the once original founders of Europe’s maritime power (Portugal and Spain) were starting to fall into oblivion as global powers, as was the case with, until that point, the predators from Europe’s north (Polish–Lithuanian Commonwealth, Sweden, Denmark). Sometime later, they were joined by the Netherlands, the original pivot of Western modernity, whose size of capital could not in the long run compensate for its territorial limitation and political dysfunctionality of the United Provinces. The time of the rise and glory of this forerunner of modernity vanished with the rising power of the traditionally major monarchies in Europe, whose wars and military alliances during the 17th century had made the rise of the Netherlands possible.

The political root of modern conflicts in Europe during the 17th century were dynastic disputes over supremacy between the French Bourbons and the German Habsburgs, whose various branches ruled Spain and Austria, i.e., the Holy Roman Empire. Hence such

³ For the historical analysis of given political, economic, cultural, and military processes, see: Braudel, 2007; Headrick, 2010; Darwin, 2008.

⁴ At the time, China was already largely faltering under the pressure of the Western powers; India had become a British colony and Britain’s main source of riches, whereas Japan could not have been farther from any thought of a modernist transformation, which was nevertheless to take place in the second half of the 19th century. Likewise, the archaic Ottoman Empire in South-eastern Europe was a power in decline, while on the other side of the world, far across the Atlantic Ocean, a new maritime power in the making was fast advancing (the USA).

complicated military alliances during the already mentioned Thirty Years' War (1618–1648), at the time when the foundations of modern states and the international European order were laid.⁵ The new political forms of power in Europe, originating from the monarchs' pragmatic needs, economic interests of the national elites (nobility and major entrepreneurs) as well as the strengthened national identity (citizenry) gave rise to international politics and military alliances that were no longer hiding behind the traditionally "principle-based" religious reasons or the vanity of the rulers.

In the late 17th and early 18th centuries, a new hand of cards was shuffled in Europe, this time with the addition of the "geopolitical factor" (the conflict with the civilisational other/different), which became increasingly significant over time. What stands out in this regard is the Great Turkish War 1683–1699)⁶, the end of which definitively destroyed the Turkish threat in (West) Europe. What ensued was a major Pan-European war, known as the Great War of Spanish Succession" (1701–1714), the purpose of which was to prevent the unification of the Spanish and French crowns under the rule of the Bourbon dynasty. The opposing sides in this war were the Grand Alliance (Austria, Great Britain and the Dutch Republic) which fought against France and its allies (Bourbon Spain, Bavaria, Cologne, Hungarian rebels in the Hungarian part of Austria, whereas Portugal and Savoy switched sides). During this war, a grand entrance, i.e., return, to the stage of Europe's balance of power was made by a well-known player: England, or Great Britain after 1701.

Concurrently, another war was waged – the Great Northern War (1700–1721), in which Russia was victorious against its adversaries in the north (Sweden and the Polish–Lithuanian Commonwealth) in the fight for access to the Baltic Sea. As a result, Sweden was pushed into the background while a new player – Russia – entered the European stage.⁷ What followed was another dynastic dispute in Europe, known as the War of the Austrian Succession (1740–1748), in which the warring parties were Austria, Great Britain, the Dutch Republic and Russia, on the one hand, and Prussia, France, Bavaria, Saxony, and Spain on the other. Per the Treaty of Aix-la-Chapelle (1748), Maria Theresa's rule of Austria was

⁵ The opposing sides: *the Habsburgs – the Catholic side* (the Spanish Kingdom, the Holy Roman Empire, the Catholic League of Germany, led by Bavaria, and the Polish–Lithuanian Commonwealth) *vs. the allied, "Protestant" group* (the Protestant Union – German protestants, Danish–Norwegian Kingdom [at war from 1625], the Swedish Kingdom [at war from 1630], the Dutch Republic [waging the independence war from 1568], the Principality of Savoy, the Kingdom of France [first only an indirect actor and from 1635 also a direct Catholic actor on the Protestant side!] and the Kingdom of England. Soon afterwards, in the French–Spanish War (1635–1659), the sides will remain almost the same: France, England, Savoy, Dutch Republic, rebels in Catalonia and Portugal *vs.* the Spanish Kingdom and English Catholics.

⁶ Major alliances: the Holy Roman Empire and its allies – "the Holy League" (Polish–Lithuanian Commonwealth, Venice and other Italian city-states and, towards the end of the war, Russia,) against the Ottoman Empire along with Crimean Khanate, Transylvania, and (indirectly) France.

⁷ The Great Northern War was preceded by two Nordic wars where dominance in the Baltic region was sought (the First Nordic War, 1563–1579, in which Russia was not a party, and the Second Nordic War, 1655–1660, in which the conflicting sides were the allied powers of Sweden, Brandenburg (Prussia, which toward the end of the war joined the rival), Transylvania, and Ukrainian Cossacks. The Polish–Lithuanian Commonwealth, the Danish–Norwegian Kingdom, the Russian Empire, the Habsburg Monarchy (Austria).

given legitimacy, as well as the current state of affairs in the field (thus, occupied Silesia legally became a part of Prussia), however with the still unresolved matter of demarcation between France and England in North America and India, which would later prove to be the main trigger for a much larger-scale war taking place in less than a decade.

The peak of the struggle for a new European order and, at the same time, the global balance of power as well, was the Seven Years' War (1756–1763), and the real “First World War”, as it was called by Winston Churchill two centuries later. Most of our contemporaries do not even know that this war (un)expectedly broke out in North America and continued in major European colonies in India, the Caribbean and Africa, only to end in Europe, when Prussia, by sheer coincidence (death of the Russian Empress Elizabeth and Russia leaving the war) acquired the status of a European power, while Britain became the strongest *global* power never seen before in the world.⁸ The war was formally ended by the Treaty of Paris (1763) which was the inauguration of a new world order dominated by five European countries (Britain, France, Austria, Prussia and Russia). They were “a concert of power” that survived throughout to the end of the Great War in the 20th century.

What ensued shortly were new, truly earthshattering events: the American Revolutionary War (1778–1783) and the French Revolution (1789–1815). They constitute the crown of historical processes on the basis of which the modern world and political and/or military alliances were established, which can be recognised even today. During the American Revolutionary War (against Great Britain), for a good reason also named “the American Revolution” (because the first modern democratic order was established), the insurgent Patriots from the American overseas Thirteen Colonies were provided military support by England's traditional rivals (France, Spain, and the Dutch Republic). The American revolutionaries (partly) honoured their French counterparts during the turmoil in the French “Great Revolution” and the subsequent Napoleonic imperial wars (1803–1814), which was not sufficient to prevent practically all European monarchies of the time from joining forces against the common enemy (the French Republic later transforming into the French Empire). What became important in the process is the fact that ever since then the majority of military alliances have implied significant, often decisive *ideological* legitimacy. The struggle for the political order and valued uniting the allies has become a substitute for the former religious alliances prevalent in the pre-modern times.

⁸ What appeared to be a marginal disagreement between France and Great Britain regarding the demarcation of their colonies in Canada over time evolved into a global war which Europe's leading powers waged in India, the Caribbean, Africa, and certainly – Europe. At that time, two rather unusual alliances were created: France, Austria, and Russia, together with Sweden and Saxony, and later also Spain and the Kingdom of the Two Sicilies, against England, Prussia, Hannover, and later Portugal. Per the Treaty of Paris, England became the world's first colonial power, while the borders within Europe remained almost unchanged, however with the Russian Empire having confirmed its status of a major power, and the Kingdom of Prussia becoming the leading power in the Holy Roman Empire, an archaic medieval confederate structure, which still awaited the modern German state to be established. With a loss of life of one million lives, this was “the deadliest conflict Europe saw after the Thirty Years' War” (Dziembowski, 2025, p. 617), and a historical introduction into even larger political breakdowns and wars that soon followed.

*

At the height of the development of social and economic modernity (the first half of the 19th century), two military alliances stood out as being relevant for understanding political contemporaneity: a) the Holy Alliance (1815), an *ideological* military alliance of the victorious European monarchies, established in the aftermath of the Congress of Vienna (1814–1815), expressly directed against Europe's revolutionary-oriented countries and movements⁹ and, shortly afterwards, b) the “Quadruple Alliance” (1853), a typical example of a pragmatic, *ad hoc* forged geopolitical one-off alliance, which comprised formerly traditional European rivals and new allies (England and France), Sardinia-Piedmont (the forerunner of what was later the unification of Italy), and the “Sick Man of the Bosphorus” – the Ottoman Empire. The problem they all had in common was Russia, i.e., a threat of the expansion of its power in the Balkans, the Middle East and the Black Sea. The allies of convenience initiated and successfully completed the Crimean War (1853–1856).¹⁰

Several years later, a new Franco–Prussian conflict broke out (relatively short, lasting for 213 days in 1871), which was extremely humiliating for France because it was in its capital that the new German Empire was established (“the Second Reich”). Despite expectations to the contrary, this conflict was surprisingly followed by decades of peace in Europe. It was the swan song for Europe (*Belle Époque*), however not for the rest of the world, given the fact that the European powers continued to test their strength in other parts of the world – by colonising every political community and territory which could prove useful for trade, exploitation and, of course, prestige.

During this period of peace in Europe and warfare (plunder) in the world, military alliances were forged that were later to determine how the 20th century would evolve: the Dual Alliance between Germany and Austria, directed against Russia and potentially France (1879)¹¹ and, as its indirect consequence, the Franco–Russian “defensive alliance” (1892), followed by the Entente Cordiale signed between France and Great Britain (1904).

⁹ Members of the Holy Alliance were Russia, Austria, and Prussia. The Alliance was a morally-religiously based organization rather than a military one. This is perhaps why an important anti-Napoleonic ally – Great Britain – never joined it. Britain was a member of the “Quadruple Alliance”, which comprised all members of the Holy Alliance. It was an effective military alliance – an efficient instrument of forcing power in post-revolutionary Europe. At its regularly held congresses, the Quadruple Alliance reached decisions on military interventions against any state in which liberal tendencies threatened to cause “damage to peace”, i.e., the newly-established balance of power in Europe. The most notable military interventions of the Alliance were those in Naples (1820), and in Spain (1823).

¹⁰ Just as the Seven Years' War, this war was also referred to as “the First World War” in the works of contemporary historians. This is proved by the global nature of the conflict and its consequences: it proceeded on multiple and physically distant fronts (from the Balkans and the Black Sea to the Baltic Sea and the Far East; military operations were also executed in the Arctic, the Red Sea, and the Pacific Ocean), whereas the reason for this conflict was to gain control of crucial global communication and trading routes. This was a true “industrial war” (the use of railroads, the telegraph, steam ships, large-calibre machine guns, long-range cannons, etc.) along with propaganda, which directly affected the method of warfare (Figes, 2012).

¹¹ The “defensive alliance” would become an offensive treaty between the former opponents from the new-century, post–Westphalian version of the Holy Roman Empire (German people). Although it had suffered a disastrous defeat in the Great War, it was only two decades later that Germany mustered

The result of the diplomatic–military associations is the most important military alliance in Europe of the early 20th century (the Triple Agreement, 1907).¹² Guided by the common logic of chance, undertaken obligations, mutual distrust and unrealistic expectations, two large military alliances entered the Great War (1914–1918), which was both expected and poorly waged. This war will be remembered as the most brutal military conflict in the history of Europe, which was simultaneously waged in almost all colonies throughout the world.

Towards the end of the first global Armageddon and unparalleled devastation which exceeded all the wars that had once been waged for religion and dynastic succession, in the heat of combat, as many as four empires disappeared: three in Europe (Austro–Hungary, Germany, Russia), and one in the Orient (the Ottoman Empire),¹³ whereas Great Britain, the economic and military power which until then had dominated the planet, was permanently affected. However, the greatest historical novelty was that Britain and France, the victor powers of the Great War, got an unexpected rival at the global level, in the form of their cross–Atlantic ally – the USA.¹⁴ This country, which had, in a manner of speaking, been the child of European great powers, became overnight not only their equal party, but also the new leader of the “West”.

The triumphal entrance of the United States into the Great War on the side of the Triple Alliance represented a historical turning point in modern international politics and economy. For the first time, the leading power of Modernity became a national state, which was created almost “from scratch” (not including the indigenous population, that was practically eradicated), a political community without separate ethnic or cultural identity (if we exclude the adopted ideological heritage of the European Enlightenment and partly post-state work ethic), and without any glorious past (if we disregard the American Revolutionary War and struggle against Britain, which was marked by many controversies and amplitudes). However, what the USA did have (and still do) are fascinatingly wide expanses of territory (the third largest in the world), abundant in resources and free people who, from the very inception of the state, were guided by the ideals of political and economic freedom. Owing to the strength of the Christian dissident spirit of the European settlers and primarily to the economic power of corporate capital that spread across the entire continent, the United States became the world’s leading political, military, and economic power at the end of the Great War.

However, vengeful decisions of the Treaty of Versailles (1919), mainly dominated by Great Britain, did not provide stable global peace but rather a *truce*, a delayed war. Due to this “unfinished peace” (Tooze, 2024: 304–322), it was not long before new–old challenges to the fragile international order emerged. Understandably enough, the most frustrated

strength for the annexation of Austria (1938) and thus create yet another *Reich* – the *Third Reich*”, a racist empire which was to rule almost all of Europe ten years later (1939–1944).

¹² During the Great War, the alliance was joined by Serbia, Montenegro, Belgium, and Japan (in 1914), Italy (in 1915), Portugal and Romania (in 1916), Greece, and finally, the USA (in 1917).

¹³ On the global stage, several years before, the Republic of China was established (1912), which marked the end of the Chinese Empire – the oldest political community in history, which had existed in various forms for almost four millennia.

¹⁴ The USA joining Europe’s “world war” at its very end, which ultimately turned out to be the turning point that swayed the victor, demonstrated the power of the new actor on the global stage.

party in Europe was defeated and additionally humiliated Germany, but also “victorious” Italy, which by far failed to achieve war objectives for which it switched sides in 1915 by joining the Triple Alliance powers and suffering huge losses in the process. On the other side of the world, there was a disconcerting advancement of a member of the victorious coalition, the follower and “impersonator” of the West, the militant Japanese Empire that had become quite a formidable challenge to the global major powers. Approximately at the same time, after a devastating civil war (1919–1922), a new and awkward, but not a feeble alternative to the global predominance of the West emerged: communist Russia, which was renamed the Union of Soviet Socialist Republics – the USSR (1922).

The post-Versailles order was filled with adventurous war “campaigns” of disgruntled victors (Italy, Japan), major economic crises, and multiple domestic and foreign political confrontations which could not be curbed even by the League of Nations, the first international organisation committed to global peace (established in 1920). This is the reason why merely two decades after the end of the previous war a new one broke out – the Second World (global) War, which brought unparalleled devastation and loss of human lives, social wealth and the environment (1919–1945). During the war, completely unexpectedly, the fierce ideological adversaries found themselves on the same side – the side of the allies, united (although only temporarily by the *common enemy*. The countries constituting the core of the liberal capitalist West (the USA, Great Britain) united with communist power of the East (the USSR) in order to defeat the chief geopolitical and ideological rival – Nazi Germany (the Third Reich), fascist Italy and their European “allies” (Hungary, Romania, Bulgaria, and the newly-formed “independent” Nazi puppet states – “the French State”, “the Independent State of Croatia”, Norway under German rule, etc.). On the other side of the world, the militant Japanese Empire became the ally of the European totalitarian countries.

The definitive defeat of the Axis powers in the Second World War (1945) marked a turning point in the manner of creating and operating military alliances in the world, especially in Europe. Urged by fear of ideological, and particularly military strength of its main ally, at the same time keeping in mind disastrous economic and political experiences of the Treaty of Versailles, the United States as the largest power, yet unscathed by the war, vigorously supported by its closest ally (Great Britain), created an overseas Transatlantic Military Alliance – NATO (1949). By arousing (un)justified fear of “Russian”, i.e., “Soviet invasion”, the USA, Canada, Great Britain, and Western European countries became the ideological counterbalance and a joint military power whose purpose was to restrain their former ally, the USSR, which, despite being the victor on the front, was economically destroyed, with the loss of about 27 million human lives and literally ruined industrial infrastructure and halved production. Despite this, at the end of the war (1945), within the large expanse of Eastern and Central Europe¹⁵, the Soviets had a battle-hardened army that comprised more than three million soldiers, nearly three thousand tanks and a minimum of one thousand aircraft. This military, political and, accordingly, ideological threat could simply not be ignored.

¹⁵ In addition to the then inherent parts of the Soviet Union (Estonia, Lithuania, Latvia, Ukraine), this also refers to Bulgaria, Romania, Hungary, Poland, the eastern part of Germany, and Austria.

NATO ORDER – AN IMPROVISED ADJUSTMENT TO A BIPOLAR WORLD

The fear the national leaders of the European West had of the USSR's military strength, but even more of its communist ideology, as well as the US public (in)explicit interest in finally containing European colonialism and some internal disputes with global consequences, eventually led to the signing of the North Atlantic Treaty ("the Washington Treaty", 1946) in which twelve countries as the founding members¹⁶ pledged to *collectively defend* themselves against any external aggressor (which meant: the USSR). This was an expression of political resoluteness to prevent further expansion of communism into the West and, at the same time, an indicator of readiness to hinder with military means the presence of this great power from the "East" in the heart of Europe. It is worth noting that, at that point, there was no concrete *organisation* – no troops, joint headquarters, command and the like – but only clear *political will*. In other words, at the time of its establishment, the NATO operated more as a political and/or political forum, a response to the communist challenge, rather than a structured military organisation prepared to react to a specific threat. It might have been left at this (strength of the Soviet Red Army was even then largely overestimated) if at the other end of the world, less than fifteen months following the establishment of the NATO, the Korean War had not broken out.

The Korean War (1950–1953) was a consequence of continuous conflicts between the revolutionary communists in this country (supported by Moscow and Beijing) and the traditional nationalists (backed by Washington).¹⁷ Basically, this was an internal – civil (ideological) war, which at the same time functioned as an interstate one (North vs. South Korea). In addition to a multitude of local consequences, it also brought about a collateral global change: accelerated creation of a military organisation in Western Europe, whose main task was precisely to nip in the bud the "Korean scenario" in Europe.

¹⁶ The United States, the United Kingdom, Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, and Portugal. Curiously, in subsequent critical literature dealing with the topic of the NATO, at least to my knowledge, there are no cynical mentions of the symbolical meaning of number 12 regarding the destiny of the NATO (12 Zodiac signs; 12 apostles; 12 tribes of Israel, the Roman legislation Laws of the Twelve Tables, 12 jurors in court proceedings, etc.). What should also be taken into account is the NATO's efficiency at the time when it had 12 member-states and now (September 2025), when it has 32 member-states.

¹⁷ Korea was under Japanese occupation between 1910 and 1945. Following Japan's capitulation, similarly to the situation in Europe, where Germany was divided into West "capitalist" Germany (BRD) and East, communist Germany (DDR), Korea was also divided into two zones: the Soviet and the American ones, from which two separate states were created – North Korea and South Korea. Each of them strived (as is still the case) to be the uniting force. Violent attempts at unification on both sides were made from the first day of separation, only for the actual war to erupt once North Korean troops crossed the demarcation line and occupied overnight almost the entire territory of South Korea. Washington responded immediately and so the war, with changing luck of the warring parties, lasted for three years. With both sides having suffered enormous losses (the loss of approximately three million lives), a so-called truce was negotiated, actually, the "armistice agreement". No peace treaty has been reached to date, which could mean that the war is *de jure* still ongoing.

The initial victorious breakthrough of North Korean troops (communist occupation of almost the whole territory of Korea) motivated the political West, with utmost urgency, to take pre-emptive military action where “it all started” – in Europe. The political atmosphere and war conflicts in the easternmost part of Eurasia shaped the history of its west. A few years later, when the warring parties in Korea tacitly withdrew to their original positions (the “ceasefire”, which has lasted since 1953), what originally had been the “political NATO” became a largely “militarised” organisation: enormous budget was allocated, sizeable army units were set up, a single structure of command and governance was put in place, multiple military plans, doctrines, strategies, and tactics were adopted etc. In a nutshell, a military structure that the West never had seen before was constituted.¹⁸ Certainly, joint force commands, plans, and military operations have always existed and will always exist, but a single intergovernmental organisation with its own resources, logistics, strategic and tactical objectives is definitely a historical precedent in itself. Having become an independent organisation with the USA as its (in)formal leader, the NATO rapidly evolved from a political *alliance* into a *military organisation* designed to overpower an adversary in any form of military conflict, including the “unthinkable” one nuclear war. Once this step had been taken, everything that ensued was in accordance with the usual logic of “calculating threats” and concerns regarding an increase in the number of allies.

The extent of European Western allies’ fear of Soviet invasion and, at the same time, the imperative of the USA winning the ideological and any other potential form of conflict with the communist power, is best illustrated by their decision to accept West Germany as a full member of the Alliance (1954). The not-so-long-ago defeated military superpower, along with its army staff (Wehrmacht), whose experience in battles with the Red Army was invaluable, was now given not only an opportunity, but also a task of paramount importance: to renew its own military industry and troops capable of fighting again in the new eastern front.¹⁹ In this respect, West Germany’s membership in the NATO played an important, if not decisive, role in its rapid recovery from the condition of utter devastation to a new “economic miracle” of Europe. With this course of action, the unfortunate experience of the Weimar Republic was avoided and, on the other hand, the anticipated German retaliation was prevented through efficient control of the social and political situation in the Federal

¹⁸ Nothing similar to the NATO had ever existed in any other region of the world, including an alliance that was created much later – the Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between the communist countries in Eastern Europe (the so-called Warsaw Pact, 1955). Although in military terms the communist military alliance operated in a manner that was similar to the “NATO standards”, it did not recognise the institution of consensus in decision-making; instead, it implied the Soviet leadership and one ideology, while integrated command was envisaged solely in exceptional cases.

¹⁹ Joining the NATO was made possible by the previous signing of the Paris Agreements (23rd October 1954), per which the Federal Republic of Germany (BRD) was formally rendered its sovereignty. The date of West Germany joining the Alliance – 9th May 1955 – was no coincidence (the Victory Day in the USSR and the communist countries in Eastern Europe). Only a few days later (14th May 1955), the Warsaw Pact was established, a military bloc of communist countries, spearheaded by the USSR. On that occasion, the group of semi-integrated military resources of Moscow’s Eastern European allies (Albania, Poland, Hungary, Czechoslovakia, Bulgaria, Romania) was also joined by East Germany (DDR), the other part of defeated Germany whose “entirety” had always been a source of major concern for its immediate neighbours and the farther ones alike.

Republic by the USA. Moreover, when sometime later an unlikely political and economic convergence between France and Germany occurred (*the Élysée Treaty*, 1963),²⁰ the USA used the NATO as a form of supervision authority for intra-European integrations that might threaten the American leadership.

All through the fall of the Berlin Wall (1989), the NATO was committed to “curtailing” the USSR, but the same also applied to those European allies that potentially demonstrated excessive tendencies towards independent politics. For the same purpose, the European Union was gradually developed as the greatest political experiment in the history of Europe which, with the passage of time, exceeded the EU’s original purpose, presumptions, and objectives of its *raison d’être*.²¹ In this manner, the NATO built its power and image of a military–political organisation unrivalled in modern history of Europe,²² while the EU transformed into a supranational pseudo-state entity which is today (un)successfully trying to keep away from a long shadow cast by the USA, the EU’s actual “silent founder”.

Be that as it may, immediately after its foundation, the NATO quite efficiently fulfilled its main purpose – as a *military deterrent* for the Soviet Union (and later, its military bloc). Almost no one brought into question other (tacit) reasons for the existence of the Alliance: *political and* (indirectly) *economic control of the allies* by the USA. Being aware of their fundamentally subordinate role in the Alliance, from the very establishment of the NATO, the European member-states counted on the USA’s role as a protector, and did not protest much against this. There was just one (yet temporary) exception: French president Charles de Gaulle’s 1956 proposal regarding equal Anglo–French collaboration (the idea of a *Tripartite Directorate*, i.e., a coalition between the main countries in the West – the USA, Great Britain, and France²³ – today makes much more sense than the establishment of a large coalition (the NATO), which has proved to be difficult to manage (exercising the rule of consensus for all decision of greater relevance) and almost shapeless (the for the Alliance’s acquired political need to keep expanding).

In any case, participation of the majority of Western European states in joint funding and military exercises demonstrated political unity that was additionally strengthened

²⁰ For the first time in history, two countries which were at odds with each other (President De Gaulle and President Adenauer) signed the treaty which *mandated* regular consultations concerning the matters of foreign policy, defence, education... youth management (!). From today’s standpoint, this was an introduction into De Gaulle prudent refusal to “subordinate to the Americans” (see footnote 17), whereas Adenauer succeeded in bolstering the strategic position by Germany joining the Western integrations. Based on this treaty, the main prerequisite for creating the future EU was put in place.

²¹ From the European Coal and Steel Community (the Treaty of Paris, 1951), via the European Economic Community (the Treaty of Rome, 1957), to the European Union (the Maastricht Treaty, 1992).

²² Some comparisons with the Holy Alliance are possible, but they can hardly be productive given their members, military potentials, ideological objectives, but most of all – manner of organisation.

²³ After De Gaulle’s proposal was declined, France developed its own autonomous defence policy, including the development of nuclear weapons as well. As a matter of fact, under De Gaulle, in 1966, France withdrew from the NATO’s integrated military command only to re-join it as many as four decades later (2007), when President Sarkozy decided it was “in Europe’s interest” to reintegrate France into the NATO’s strategic planning sphere. Despite this, France’s nuclear deterrence policy has remained outside of NATO’s control. and this may be the subject of future disagreements regarding joint military functioning of the European Union.

by the Alliance's power and prestige in other parts of the world. This is why the number of the NATO's European member-states successively increased: after the twelve founding countries, the Alliance at the same time accepted two fierce rivals of many centuries – Greece and Turkey (1952), soon afterwards the already-mentioned western part of what was once the Third Reich (West Germany, 1954), and much later post-Franco Spain (1982) as well. All this was to a greater or lesser extent logical and expected if we keep in mind the division of the spheres of interest between the victor powers in the Second World (Yalta and Potsdam, 1945) and the period of the so-called Cold War between the liberal West and the communist East.

Both blocs, i.e., their leading superpowers (the USA and the USSR) were wary about not breaching the other side's enclosure, thus avoiding to provoke a direct confrontation with one another. This is clearly confirmed by their timely distancing from the turmoil situations in Europe, particularly those in the east: the Hungarian uprising against the influence of the USSR on local circumstances (1946 and the Western allies' failure to respond), Yugoslavia supporting Greek communists in the civil war there (1945–1947, and Moscow's neutral position), confrontation between Tito and Stalin about Yugoslav foreign policy (1948–1954, a semi-covert involvement of the US and military neutrality of the USSR), a new uprising in Hungary (1956 – without the NATO's military intervention), the uprising in Czechoslovakia (1968 – again, without any reaction on the part of the NATO). The same applies to the USSR's neutral position during the Suez Crisis (1956, the "Tripartite Aggression" – Great Britain, France, and Israel vs. Egypt), as well as the Soviet subtle involvement through "military envoys" during the war in Vietnam (1964–1975) while the USA directly participated in it. In the same manner, the USA participated in the war in Afghanistan, the special military operation undertaken by the Soviet Union, with the official name "Fulfilling the internationalist duty of the Soviet troops in Afghanistan" (1979–1989). Obviously, all other underground and covert forms of combat – subversive, ideological, diversionary, and all other types of "asymmetric action" and secret operations on both sides during the Cold War – are not taken into account here.²⁴ Namely, in retrospect, it appears that creating the post-war global order was a matter of an improvised response to the circumstances rather than part of a previously devised plan. The events ensuing after the Cold War confirm this view.

*

A decade after the breakup of the USSR and, therefore, the end of the validity of the Yalta decisions, shortly before the NATO underwent a transformation from a defensive alliance to an offensive one (bombardment of Serbia and Montenegro, March–June 1999,

²⁴ In this connection, what is indicative is an autobiographical book by Thomas Reed, Secretary of the US Air Force and political aide to multiple American presidents, who, victoriously ecstatic after the end of the Cold War, described numerous secret operations against the USSR in which he had directly participated, including the sabotage of the Trans-Siberian Pipeline (1982) that resulted in "the most monumental non-nuclear explosion and fire that had ever occurred" (Reed, 2004). The preface for the book was written by the former US President George Bush Jr. In the light of this and other sabotages conducted abroad by US intelligence services during the Cold War, the recent explosion on the Russian–German North Sea pipeline (2022) takes on an entirely peculiar meaning.

which was the first ever direct military campaign of NATO)²⁵, the Alliance was joined by the former major members of the Warsaw Pact (Hungary, Romania, the Czech Republic and Poland) and only five years later (2004) by the newly-established European states (Slovakia and Slovenia) along with Bulgaria and the Baltic countries (Estonia, Latvia, Lithuania). By the same pattern, the NATO was joined by Albania and Croatia (2009) and ten years later by the southern parts of former Yugoslavia (Montenegro, 2017 and Macedonia, 2020). Unlike the major expansion of 1999, subsequent successive additions to the Alliance did not have a significant echo in the Western public opinion, although they were a clear sign to recovered Russia (with its military intervention in Georgia in 2008 and an annexation of Crimea in 2014) that NATO would not hesitate to enter into a (semi-)open conflict with Russia as its strategic opponent. This can be proved by the latest expansion of the NATO, which occurred during the current proxy war in Ukraine, when the Alliance was officially joined by until then reserved Sweden (2024), and neutral Finland (2023). Thus, from the original twelve countries, the North Atlantic Treaty Organisation reached today's number of thirty-two formally equal members. All of them, with the potential exception of Turkey, expect the USA to function as the chief guarantor of their security and social prosperity.

Following the fall of the USSR as the immediate reason for the NATO's existence, this organisation persisted as a result of political inertia and "absence of an alternative", whereas we should not ignore the indirect motivation of the founder (the USA) to continue to control its European allies, which were not always entirely reliable. No other strategic, or even tactical reason for the Alliance's continued operation existed at that point. Nevertheless, nearly all former Soviet Union republics, which became independent states, including the newly-established Russian Federation, demonstrated willingness to cooperate closely with the NATO and even become part of it. On the other hand, these efforts were spearheaded by the members of the former Warsaw Pact, which demonstrated fervent readiness to place themselves under the security umbrella of their new patron (the USA). The reasons for this did not lie so much in their "historical revanchism" (which should by no means be underestimated) as in a romanticised post-Cold War idea of prosperity, which supposedly went hand in hand with the NATO membership.

The United States initially demonstrated political caution and restraint in this regard,²⁶ but later, on the wings of victorious haughtiness of the neoconservative movers and shakers of the foreign policy direction of the sole remaining superpower, it decided to additionally reconfirm their victory in the ideological war as well by strategically expanding

²⁵ In fact, the NATO had already had its baptism of fire during the bombing of Serbian positions (operation "Deliberate Force", August–September 1995), when the NATO became directly involved in the Bosnia and Herzegovina civil war (1992–1995).

²⁶ It was in particular the administration of George H. W. Bush (1989–1993), after which arrogance of belligerent neoconservatives in subsequent governments of Bill Clinton (1993–2001), George W. Bush (2001–2009), Barack Obama (2009–2017), Donald Trump (2017–2021), and Joe Biden (2021–2025) came to the fore. The normalization of war campaigns in the name of peace, as the guiding idea of American conservatives, has its broad intellectual basis gathered around various think tank groups that form public opinion, comprising politicians, diplomats, journalists, academics, bankers, and other members of the social elite. To see how all of this works on a direct example, read an overview of the activities of the Israeli lobby in the US in: Mearsheimer & Walt, 2007.

the NATO to the east. The civil wars in Yugoslavia and parts of former USSR additionally enforced the (pseudo)arguments for this approach. The political paradox lies in the fact that at that time, both formally and structurally, the *defensive* military alliance transformed into an *offensive power*.²⁷ The consequences of such an involvement had to be global, which soon turned out to be true in the Middle East – a geopolitical twin brother of the Balkans. At the same time, on the occasion of the 50th anniversary of the NATO, in the absence of any true or at least equal adversary, the NATO came up with new “risks, challenges, and threats”: the proliferation of nuclear and chemical weapons, management of ethnic crises, and even combating international organised crime and suppressing piracy.²⁸

The NATO undoubtedly fulfilled its purpose as long as there was a credible adversary whose existence posed a threat (real or imaginary, it is all the same, because only the actors' perception matters) to security of the Western allies.²⁹ When this immediate adversary disappeared, security challenges became almost trivial, and threats hypothetical. Nonetheless, the organisation continued to exist by force of political habit. In other words, when Europe's security architecture, which had been established in Yalta and Potsdam, dissipated, there was only the NATO left. Perhaps the key to this is that no one could articulate that it was logical or necessary to dismiss the NATO (let alone instruct about the manner of doing it) and, finally – what should be created instead of it. On the other hand, with the dissolution of the USSR, new (un)expected security issues arose: the matter of united Germany's border with Poland, the control of ethnic conflicts in Eastern Europe, overseeing the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, monitoring nuclear disarmament of the former Soviet republics etc. Moreover, there was new and welcome legitimacy reasoning for the Alliance – “countering terrorism”, which is to say “Islamic extremism”.

At the same time, the OSCE, an organisation established for the purpose of aligning and controlling Europe's collective security (i.e., institutional control of the relations with Russia), underwent a radical redesign, consequently becoming a form of global NGO made up of plenty of “monitoring” focused on the status of human rights, political elections, the

²⁷ The NATO bombing of Serbian targets in Bosnia (1995) was the first open demonstration of force, only for the matter to escalate further in an almost three-month-long “military intervention”, when Serbia, and partly Montenegro, i.e., the former Federal Republic of Yugoslavia, was bombarded (March–June 1999). A tactical preparation for this operation was accepting the neighbouring countries (Hungary and Romania) into NATO membership, only few months prior.

²⁸ According to the new *Strategic Concept* at the time and other documents adopted at the Washington Summit (1999), the NATO officially ceased to be a purely defensive organisation by granting itself “an authorization” manage crises outside the territories of the Alliance's member-states.

²⁹ It was completely irrelevant whether there was the USSR's real, yet politically meaningless will to occupy the European West or whether it was an imaginary ideological threat used by the West to justify the NATO's existence; in both cases, this is a perception of the risk generated by military alliances: once it had been established, the NATO by default had to expect an attack by the Soviet Union, just as the subsequently formed Warsaw Pact was committed to the defense from the assumed aggression by the West. For decades, both sides prepared and practised tactical, operational and strategic responses to the expected military actions of their opponents. That none of those numerous military plans came to realization is a historical curiosity arising from the fact that one side collapsed almost on its own, while the other one did not have any prepared institutional response at all to such (seemingly) impossible course of events.

status of minorities, and many other segments of the newly-established shapeless concept of “human security” (migrations, climate change, poverty, education) in the countries that were joining the EU or were yet to become its members, so the NATO was in a way “forced” to continue to exist since it remained the only operative international military organisation in Europe. It was therefore reasonable to expect it would exist even if it did not have a clear, i.e., transparent objective. Henry Kissinger and other Cold War veterans had warned of the consequences the policy of the Alliance’s uncontrolled expansion, but the new elites in the West did not find this too burdensome.³⁰

* * *

Finally, the direct cause for the NATO’s true reshaping was the huge terrorist attack in New York (2001), orchestrated by Islamic extremists, who had once been US protégés in the Afghanistan war, in which the USSR had quickly got involved, thus accelerating its infamous breakup.³¹ The hijacked airplanes that hit the seat of the World Trade Centre, in the immediate vicinity of the UN headquarters, served as an ideal excuse for the US and its allies to launch new strikes on Iraq (2003). The NATO’s new members, so-called New Europe, took part in this *ad hoc* “Coalition of the Willing” with plenty of political eagerness, and this coalition would later prove to be a reliable wingman in all future US operations in Europe and the Middle East.³² The core of “old Europe” (France, Germany, Belgium) refused to take part in the strikes on Iraq, which was one of the last signs of Europe’s autonomy and, it should be rightfully added, of a sound political rationale.³³ The NATO then complacently continued to “expand its security capacities”, even during 2008, the milestone in the apparently unforeseeable prosperity of the West.

The year of 2008 started with a major political and military precedent: recognition of the secession of Kosovo by the majority of the EU member-states (in March); Russian military intervention in the ethnic conflicts on the outskirts of Georgia (in August), while the situation escalated with a global financial crisis, which basically became visible owing to the collapse of major banks in the USA (in September). Economic flailing of the world’s richest countries, and all other countries together with them, practically obfuscated the rise of China and – quite unexpectedly – the gradual recovery of Russia.

³⁰ George F. Kennan, one of the leading ideologists of the Cold War theory of containment, looked at the continuous expansion of the NATO following the dissolution of the USSR and unexpected victory of the USA as “the most fateful error” of modern American foreign policy (Kennan, 1997).

³¹ The Afghanistan Civil War began in 1978. The Soviet army took part in it between 1979 and 1989. When the Soviets left Afghanistan, the civil war continued until 2001, when the USA and its “coalition of the willing” entered the conflict. The war finally (or just temporarily?) ended as late as 2021, when military allies led by the USA left Afghanistan.

³² Poland participated in all operations with its special forces; Romania and Bulgaria (which joined the NATO a year later) participated with their infantry battalions, Hungary with combat logistics battalions, and the Czech Republic with its ABHO defence units.

³³ It is symptomatic that the core of today’s “Coalition of the Willing” and its engagement in the war in Ukraine (“as soon as truce is achieved there”) is constituted exactly those countries which some decades earlier refused American invitation to join the eponymous coalition in the war against the Taliban in Afghanistan.

And while China was relentlessly marching on the road of economic expansion, Russia built its return to the international arena on military foundations. Having been coerced into interventions in its surroundings (Georgia, 2008; annexation of Crimea, 2014), when it demonstrated the ability to project its power remotely as well (military engagement in Syria, 2015), Russia reached its peak – “special military operation” in Ukraine (2022). As a matter of fact, it actually revealed the state of affairs in the world order – both in economic and military terms (Cvetković, 2022). Once again, the NATO came to the foreground, this time in an unexpected way – by revealing all its inherent weaknesses and structural limitations.

Admittedly, certain tactical shortcomings of the NATO could be identified when its military supremacy was proved in “air campaigns” against the inferior adversary in the Balkans.³⁴ Problems were piling up unperceivably with gradual expansion and eventual doubling the number of members (!), which inevitably resulted in the complicated functioning of what had once been a compact military alliance. In this respect, it is worth mentioning that the NATO has always worked not only as a military alliance but also as a particular security forum for exchanging military experiences, honing diplomatic knowledge, acquiring political skills and, last but not least, for building political carriers. Over time, a massive organisation was formed that became its own purpose, but any complacency inevitably leads to meaninglessness.

A moment of truth for the NATO, the military alliance and organisation that had for decades come with certain perks, benefits, and privileges for its member-states, and especially its direct principals (starting from clerical staff, military diplomats, and members of the Office of the Secretary General, all through to officers and chiefs of staff in the Military Committee, the Supreme Headquarters of the Allied Powers in Europe), was the onset of the war in Ukraine, when it became clear that the NATO *did not have* suitable capabilities and resources (leadership, doctrine, and weapons) to wage a larger-scale war in terms of severity and duration.³⁵ A deepening crisis went from bad to worse with a realisation that the USA, as the pivotal power and the Alliance’s leading player, had no intention of becoming *directly* involved in military operations against Russia in the Ukrainian territory. This disappointing fact to other NATO members finally lifted the post-Cold War political haze, which had built the USA as an enormous security umbrella for all European allies, especially former Soviet republics sharing the borders with today’s Russian Federation.

The much-talked-about Article 5 of the North Atlantic Treaty, colloquially most often interpreted as an undoubted guarantee that the Alliance, primarily the USA, would engage in military intervention every time Russia, or any other party, violates the sovereignty of the NATO member-states, has proved to be ambiguous and of questionable credibility

³⁴ Despite the systematic bombardment of Serbia that lasted almost three months (more than 10,000 sorties), as well as direct intelligence, logistic and managerial military support to Albanian separatists in the field, the Armed Forces of the Federal Republic of Yugoslavia left this conflict with almost minimal losses and full combat readiness.

³⁵ It is preposterous to what extent the United States and the EU underestimated their power compared to that of Russia: as it turned out, Russia, with merely 3% of the West’s gross domestic product, had a higher output of weapons than the entire “collective West” (the USA, with the EU and Japan, South Korea, and Australia) combined. For industrial and other reasons, especially social – religious, moral, educational, ideological ones leading to this, see: Todd, 2025.

whenever a vague challenge transformed into a specific threat that exceeded an acceptable risk. There is no doubt that this aspect was taken into account by the US leaders when the Treaty was being drafted.³⁶ When the NATO was at the height of its power (at the turn of the millennium – military operations in Serbia, Afghanistan, Iraq, Libya, etc.), Article 5 was interpreted to the broader public in the spirit of the motto of Dumas' musketeers ("All for one, and one for all"), as an expression of "organic connection" and "unquestionable solidarity" of the NATO members gathered by their concern for world peace and democratic processes worldwide. However, only a few decades later, when the Ukraine military crisis erupted, and the participation in the war with an equal adversary became a reality, Article 5 turned into what it had (apparently) always been: a political mantra yielding no guaranteed results, suitable for ritual repetition at the meetings of the NATO leadership, but not "implying" direct involvement in combat operations. It goes without saying that everything would have been different in this proxy, almost open Ukrainian conflict between Russia and the NATO if Russia had not first shown its military, and especially economic resilience, whereas the NATO unexpectedly revealed its political, but also military weaknesses.³⁷

The doctrine in accordance with which the NATO participates in land operations only when it is absolutely dominant in the air has turned out to be wrong and abortive if challenged by an equal adversary. An additional problem is that nearly entire military-industrial complex of the NATO members was for decades related to the airspace (production of stealth aircraft and robust transport aircraft, fast helicopters, etc.), while production capacities for conventional weapons were diminished or even destroyed. Traditional weapons (artillery, tanks, small arms) have become highly sophisticated, which has consequently resulted in the production in smaller series that cannot ensure strategic advantage of the West. The same goes for missile weapons, which nowadays can easily be called the core of military power. Finally, fascination with advanced technology, on the one hand, and professionalisation of all service branches, on the other, have ultimately resulted in the NATO's military potential not being focused on warfare but primarily on swift military interventions, as a rule against weaker adversaries. In a way, the business logic of profit generation has outweighed the military logic of warfare preparation.

³⁶ The founding treaties of military alliances have historically been abundant in similar sophist rhetoric. For example, almost exactly the same wording can be found in the Franco-Czechoslovakian Treaty (1924), which stipulated "appropriate response" of France and Czechoslovakia in the event of German annexation of Austria. It was not specified what exactly had to be undertaken and, of course, when the annexation actually occurred, no one did anything.

³⁷ Today, even the NATO generals, albeit retired, openly speak about this (German Harald Kujat, Britons Richard Shirreff and Michael Utley, Australian Mick Ryan, Swiss colonel Jacques Baud, whose assets have been frozen because of this, and he has been banned from entering the EU!). All of them point out that the NATO's members in Europe would not be able to last longer than a couple of months in conventional warfare with Russia. From a purely military point of view, the NATO and/or the USA are stuck in the 1990s, when wars were waged against much weaker adversaries (bombardment of Republic Srpska and Serbia), war of the USA and its allies in Iraq, military interventions in the Third World countries – Somalia, Sudan, Haiti etc.). The fight against multiply weaker opponents resulted in mistaking expeditionary campaigns for real warfare, as well as in a belief that the war doctrine was the same as business tactics and that PR simulacrum could replace actual military victories (Martyanov, 2024).

*

Regardless of the doctrinarian and “entrepreneurial” reasons which have led to a specific dysfunction of the NATO, the actual – political root of all the problems is absolute subordination of all European members of the Alliance to the US interests. Sometimes sought and expected, sometimes forced, security surrender of Europe to the good will of the United States has, instead of general security, led to systemic weakness and constant political uncertainty, to weakness and overall uncertainty. It has turned out that NATO’s performance to a large extent depends on the current political alignment in the US, actually on the intensity of ideological struggles there (cultural, racial, gender, and other wars). The same applies to the speed at which US industrial and financial crises spill over onto the Old Continent and the rest of the world. As a result of all this, it comes as no surprise that in today’s Europe, seventy-five years after the establishment of the NATO, we can see separate – *bilateral military alliances* – being created again.

The first such “defence agreement” was signed somewhat unexpectedly between Great Britain and Germany (October 2024), and it deals with joint “patrolling operations” along the NATO’s eastern flank (Estonia, Lithuania), protection of communications, development of drones and long-range weapons, etc. The second agreement was signed between Great Britain and France (July 2025; amended in 2010), which envisaged the launch of the Combined Joint Force, collaboration in cyber and next-generation Deep Strike and Air-to-Air missiles, as well as other aspects of “deepening and broadening defence and security partnership”, including even “coordination of nuclear deterrents”.

And much more than this, Great Britain, which exited the EU of its own free will, as it appears, has become the leading player of the new Western European “security architecture”: in addition to the above-mentioned agreements, it has designed its own “Northern Maritime Corridor” (from Norway to the Baltic), funds programmes for energy protection, manufactures unmanned aerial vehicles, etc. Apart from this, combined joint expeditionary forces are being formed within the NATO, as well as the DIANA initiative for the development of military technologies, in which London plays the leading role. In this manner, Britain directly “exports security” and claims a significant part of security responsibility which was previously maintained in Europe by the US.

Everything that has been mentioned (and many more things that are currently in the pipeline) will turn into nothing if the US reaches an agreement with Russia regarding the reshuffling of the hemispheres. This explains why London has been so vehement that Kiev should persist until Russia is beaten, which leads us to the all-too-well-known and simultaneously ruthless concept – “fight to the last Ukrainian”. In strategic terms, there have been far more inferior attempts of Paris and Berlin to influence the projections of European security by means of bilateral military agreements, which are supposed to result in Europe’s security autonomy”. The EU projects dedicated to building combined joint capacities in the military industry (the SAFE fund – *Security Action for Europe*, Europe’s security investment instrument; *Readiness 2030 / ReArm Europe* – a strategic initiative for the defence of the EU, etc.), as well as some tactics-focussed projects (EUCCS – *EU Critical Communication System* – a communications system in the event of critical situations, IRIS – *Inspection and Security by Robots*, secure satellite communications, etc.) will obviously be nothing but a dead letter, whereas citizens of Europe know that funding for widely

comprehended concepts of “security” and military needs will leave no funds for what they were formerly used by the “welfare state” (social, retirement, and health insurance, fine quality education, etc.), which has not been forgotten despite decades-long efforts invested by neoliberal politicians. In this light, we should also consider the persistent propaganda campaign that, in the name of defence against “Russia’s expansionist ambitions”, try to make the EU into something that it has never been and (most likely) will never be – a centralized political community with singular executive and legislative power, binding foreign and internal policies and, above all – one army.

Europe’s current attempts to overcome the level of “security kindergarten” on the one hand, and the “retirement home”, on the other, which was written about by Brzezinski with much cynicism not so long ago (Brzezinski, 2011), have turned out to be carried out under pressure (unauthentic), rash (poorly devised) and, most of all, utopian (unachievable) actions. By creating, on paper, combined joined security forces, industry, and centralised communities (e.g., the “United States of Europe”, modelled after the USA), an undertaking that is in contradiction to Europe’s historical experience, the EU’s original goals and ultimately – in contradiction to political common sense. Transforming the peace project of the earlier EU into a new pseudo-imperialist security project of the EU as a single major force and an equal geopolitical rival to the challengers in the East and its former protector from Washington, is truly an impossible mission that exceeds Europe’s economic and military potentials and, in particular, the ability of ruling elites and voters’ preferences. Hence, after the NATO’s current overheating and everyday intimidation of the Europeans by the much-mentioned Russian invasion, what will probably follow soon is the EU’s cooling down in the form of quiet internal multi-tiered differentiation (pros and cons of further integrations), a subtle regional fragmentation (subject to size, affluence, and the perception of security of the given countries), together with jointly challenging the US policy which seem to neglect its “European obligations”.³⁸

Lastly, an entirely specific case in this whole conundrum is “regional security cooperation in the Western Balkans” in the form of a trilateral alliance between Albania, Croatia and Kosovo*, i.e., their “Joint Declaration on Defence Cooperation” (March 2025), in which the usual NATO’s platitudes can be seen, such as “interoperability”, “joint exercise”, development of technologies, and especially “the NATO’s support to the integration of Kosovo.”³⁹ This is actually a case of political marketing and lucrative activities of the new NATO members rather than solid and effective cooperation between the allies that

³⁸ For its part, the USA has entered into separate bilateral military agreements with the EU members, which are aimed at controlling (monitoring and soothing) the junior NATO partners. An example of such agreements is the one signed between the USA and Finland (*Defense Cooperation Agreement*, 2024), which stipulates that the US forces can be deployed (without standard military bases) on fifteen locations throughout Finland. Similar agreements signed with Sweden, Denmark and Norway set forth logistics, infrastructure, and exemption from criminal jurisdiction for the US military personnel in the said countries. What probably seems to be the most significant agreement is the one between the USA and Poland (the EDCA - *Enhanced Defense Cooperation Agreement*, 2020), which allows for setting up American military infrastructure in Poland (storage, logistic and command centres).

³⁹ There are similar internal, i.e., regional financial NATO agreements, such as the agreement between Slovenia and Finland on the procurement of armoured vehicles, etc.

are allies only nominally, as long as there are external financial sources and tenders for mutual support. Without going further into the analysis of the effectiveness of these and any similar agreements, it is clear that they have smaller military–strategic importance and greater financial-operational and tactical-political (propaganda) importance, so that they are jointly and severally irrelevant without any direct or concrete role of the US in the implementation of such agreements. In any case, military capacities of the NATO members in Europe, collectively and individually (which also refers to those nominally strongest countries, the United Kingdom, France and Germany) will be irrelevant unless they have the direct and concrete support of the USA. The problem is that the USA also has its new problems and priorities.

If we exclude the apocalyptic scenario (nuclear war), the NATO and the EU are in for radical redesigning, which can at best consolidate their power rather than increase it. In other words, the West will not be able to maintain its former position of the unrivalled global leader. The reason for this is not just its internal weakness, but the evident strengthening of other rivals – primarily China and Russia, possibly India, but also of many medium or regional powers (Saudi Arabia, Brazil, Iran, etc.) that are currently gathering within a still amorphous organisation – the BRICS.

*

And while various bilateral agreements in the West are just an attempt at keeping the state of affairs unchanged by altering them from the outside (in marketing terms), on the other side of the geopolitical world, the alliances are assuming special forms and content that rather deviate from the earlier protocolar relations. In this respect, the *Comprehensive Strategic Partnership Treaty*, signed between Russia and North Korea stands out (June 2024). In it, *inter alia*, it is stated that the partners are obligated to “*provide military and other assistance with all means in its possession without delay*” (italic by the author) if either side of the Treaty is the target of a military attack, in which case the state of war will be declared. Still, not unlike Article 5 of the North Atlantic Treaty, it does not stipulate an automatic response to an attack because it would entail both signatory parties to the Agreement to be in the state of war (the Mutual Defense Clause, Article 4). Despite this, the North Korean–Russian Treaty is a military alliance that has already been put to test, and it turned out to be more than effective.⁴⁰ At the same time, an additional touch to

⁴⁰ The deployment of almost 10,000 North Korean soldiers on the side of the Russian Army in the combat against the Ukrainian troops that, together with intelligence, surveillance, technical and logistic assistance of the NATO, occupied a portion of the Kursk region in the Russian Federation (August 2024 – March 2025). This agreement could be an inspiration to other countries which are crippled by Western sanctions. Russia and Belarus are already functioning in this manner within their “State Union”, a particular form of confederation with a joint security policy, military forces and armaments since 2024, including a combined response with the use of nuclear weapons, in the event of foreign aggression (the 1999 Treaty). We can only hypothesise about what would happen if under these new geopolitical circumstances Russia were to start implementing the American policy of “military containment” in Latin American countries (Venezuela, Bolivia, or Cuba, for example), replicating what the USA did in the past when it deployed the “allied forces” in Germany (between 30,000 and 50,000 soldiers, the multi-layer air and missile defence system, 300–500 fighter jets and the storage of tactical nuclear weapons).

this alliance is that both signatory states have been exposed to years-long sanctions imposed by the “collective West” (the EU, the USA and their allies in the Far East). It is not necessary to give too much space to the well-known Agreement on Security Guarantees between Russia and Belarus from 2024 (stipulating joint nuclear defence), or to the still insufficiently transparent military relations between Moscow and Beijing. In any case, the ongoing military conflict in the east of Europe, has specifically completed the full historical circle of the genesis of modern military alliance: the war in the Far East (Korea 1949-1953) gave rise to the accelerated establishment of the NATO, the largest military alliance in in the Western history – whereas the war in Ukraine 2022–) led to the formalized military cooperation of two nuclear powers (Russia and North Korea), whose military strength is practically identical or even larger than the strength of the NATO in its full capacity, along with its aspiring Far East counterparts (AUKUS and the like).

Much like the North Korean–Russian Treaty, the treaty between Pakistan and Saudi Arabia (*the Strategic Mutual Defence Agreement*, June 2025) stipulates that “any act of aggression against either country shall be considered an act of aggression against both of them”. In this case, one nuclear power (Pakistan) guarantees security to the power which is (still) not a nuclear power, but can easily become one, given its financial strength. Both signatories maintain close ties with the Big Three (the USA, China, Russia), while sharing a belief that together they can better and more easily balance politically in the endlessly precarious world of the Near East and the Middle East. The real strength of their strategic military alliance will be seen soon taking into account the day-to-day increase in military operations in this part of the world. That is why there has been an ever more frequent mention of establishing an “Arab NATO”, which at this point is in the realm of military–political imagination. In any case, the *Treaty* between Saudi Arabia and Pakistan⁴¹ testifies to a change that has occurred in the security policy in the broader territory of the East, which is becoming a new modernisation centre of the world.

A POLYCENTRIC WORLD – THREE-WAY DODGEBALL

The order of the so-called global world today works outside of modernisation trends, which in the past few centuries were defined by the (never unified) West. Western powers on the rise, each in their own time, with a synergy of economy, army, and culture, have been imposing “modernisation” and “universal values” reflected in the economic system of (neo)liberal globalisation. The manner in which the capacities of power of the world’s major powers have changed affected their mutual relations, regional hierarchies, and interests much in the same way. This can be best seen from the establishment of various military alliances. From the perspective of today’s Europe, the already proved inability of the NATO to wage a long-term proxy conflict with Russia in Ukraine (especially when the USA *does not want* to be directly involved by deploying ground forces in Ukraine) will lead to significant change in the manner in which the oldest military organisation in the world operates.

⁴¹ Saudi Arabia signed a similar agreement with the USA (November 2025) which mentions “civil nuclear cooperation”, but does not include any clauses on joint operations in the event of foreign aggression.

It is almost certain that today's NATO will lose (if it has not already lost) its status of formerly ultimate dominance. The current *denial* of a new geopolitical reality, to which EU politicians and NATO's officials are particularly prone, will remain in the realm of blissful self-delusion until the accompanying economic and political glitches complete the (most likely irreversible) process of regression. Rhetorical declarations of victory despite it being defeat in reality and the mantra pledges in the dubious universality of "our values" and "rules" will not contribute to the West restoring its power. The existing security organisations will continue (by default) to operate, but with less and less credibility and/or effectiveness. It is already clear now that the NATO is not an efficient military alliance as it used to be. The security of former Western Europe, and now the EU, can no longer be guaranteed by the US participation in all European political and economic conundrums. Finally, the EU itself, regardless of the form of its existence now or in the future, will be hardly able to ensure adequate political (institutional) or economic (industrial and financial) responses to real, and not imaginary security issues and threats it encounters.

The avaricious desire for dividing the spoils of war after the ostensibly easy victory over Russia in the proxy war in Ukraine turned out to be a wrong decision for both old and new members of the NATO. An incessant increase in the number of "packages of sanctions" with which the countries of the "collective West" have unsuccessfully been trying to contain the Russian Federation in military terms, but also to defeat it economically and politically, have proved to be a poor tactical and disastrous strategic solution to the problem. Moreover, in some segments, the sanctions even propelled Russian economy.⁴² The European members of the NATO are now relying on dubious mutual solidarity and alleged decisiveness to *jointly* defend themselves against the shared enemy (Russia), which is about to launch attacks on the "free world" any minute now. This is why, among other things, the EU's leadership adopts on a daily basis new economic and political protocols for re-industrialisation and re-militarisation of its members, while in the name of the proclaimed goals (global peace, rule of law, inclusion, integration etc.) they highlight the ideological mottos about "collective fate" and "historical responsibility" to create a "unified federation", a "European army" and many other such simulacrums that would ensure Europe's becoming an autonomous (trans)national player in the international arena. Regardless of the (un)sustainability of such aspirations, here, from a purely security point of view, a simple question arises regarding a direct cause for all of it – what if the enemy against which security must be provided fails to attack the EU?

The only realistic chance for an open war between Russia and the EU would be provocations in the form of military or terrorist operations aimed at *deliberately* starting a conflict with the world's greatest nuclear power. There is a large number of provocative goals in this regard: the NATO's military blockade of the Baltic Sea or the Kaliningrad exclave,

⁴² Starting from industry (substitution of imports and development of local manufacturing), the financial sector (state control of capital) and "sovereignization" of the IT sector to the improvements in agriculture so that it reaches its earlier unimaginable results (the world's largest exporter of wheat, etc.). Owing to the incentive measures for private initiative and inexhaustible local raw materials all under state control, Russian economy is not stagnating at all, but is instead showing signs of a slight improvement during the war that has been in full swing for entire four years now! A similar example has not been recorded in Russian history to date.

the open (military) or covert (terrorist) attack on the Russian military bases in Transnistria, as well as other Russian targets, e.g., Russian ships or diplomatic offices abroad, let alone information and intelligence (satellite-guided) assistance to the Ukrainian or some other army in missile attacks on infrastructure targets in Russia. It is not clear who would be able to do this and remain unscathed in the process, while it is equally unrealistic to expect that Russia “would not dare” to use nuclear weapons for the purpose of its own defence.⁴³ Similar reasoning can be applied to other crisis regions in the world, especially those in which the interests of the West, China, Russia, and regional players are entwined (North and South Korea, the Kuril Islands, the South China Sea, Taiwan, etc.) and, naturally, to the Near East and the Middle East.

Although almost no one among the Western leading staff is willing to discuss this openly, the NATO is now showing tendency to be divided into the European and American parts, whereas the former (still) exists only symbolically. The war in Ukraine has disclosed the absence of capacities, both of the EU and European powers individually, to act as an autonomous strategic entity. Europe can only comply with the US decisions and activities, without any power to render decisions independently and, most importantly, to implement independent economic and military policies. It can, it wants to and knows how to patronise, threaten, announce, but all of it mainly comes down to hollow threats and the sphere of public relations unless the USA is not in the background. On the other hand, Europe gave rise to the concept of the West, while the USA is still legitimising its status as a global major power specifically by leading Europe. The control of its own “backyard” (the north and the south of the American continent) is not sufficient to maintain the status of the great power. Much softer, but still existing power of today’s Europe feeds exactly on this fact. The interests of the USA and Europe will always be closely connected because Washington cannot be the centre of the West unless it leads Europe. The West is not and cannot be the same as the contrived “collective West”. A direct connection between the USA and Europe has been in place for ages, but Europe’s dependence on America is a relatively recent phenomenon that coincided with the end of the Great War. Since then, nothing has happened or can happen in Europe without the US involvement. Together, they constitute the West, a single political, economic, and cultural, namely civilisational entity that strives to preserve its status of “universality”. This is the reason why Europe possesses a certain persuasive (some would say blackmailing) capacity to propose immediate political and/or military activities to its mentor. The divided and conflicting political elites in the USA react to such stimuli on a case-to-case basis – but they still react – so it is not reasonable to expect that this will ever change. It is therefore irrational to expect the NATO to dissolve overnight. This would create too large a vacuum of power, the consequences of which might be worse than the collapse of the USSR and its forced communist military alliance.

⁴³ This surprising, almost infantile “loss of fear” of the beginning of an atomic war, which has been demonstrated lately by a part of European elites, can easily lead to an apolitical conflict in which, by the principle of communicating vessels, literally the entire world would be destroyed. In this spirit of the time, Russia has recently revised its nuclear deterrence strategy which (just as the US strategy) envisages not only “a necessary response” but also “a pre-emptive strike”, should it become “necessary” (Trenin, Avakyan & Karaganov, 2024).

*

It is more evident now than ever before that the global world is in a state of metastability which, by definition, excludes stability: tensions of all sorts are rendering the active conflicting forces incapable of producing a new coherent whole. Hence, the road to global geopolitical stability is not only winding, but also unpredictable. The dynamic of ontological disparity defines the order in which we are currently. Global actors differ in the manner and level of existence, which makes it impossible to establish a longer-lasting compromise in their relations.

In the language of philosophy: the postmodern condition of Western culture (Lyotard) did not initiate the global metastable environment (Simondon) of contemporary civilisation, but instead it is (was)) just *one* expression of it. The postmodern condition is a *diagnosis*, or perception, whereas metastability is an *order*, the state of affairs. Postmodernity was a symptom and is a current form, while metastability is the principle of chaotic instability in pursuit of an elusive form. The conflicting powers, with different strengths and origins, *do not strive* for a Hegelian reconciliation in its higher form of existence. Instead, they remain autonomous forms of power within a fluid reality, exposed to continuous metamorphoses. This is why it was possible for a “big gas station” with an “authoritarian leadership” and a negligible share in the world’s GDP to demonstrate bigger military potentials and strength than all the affluent and “democratic” countries of Europe put together. For this reason, another “authoritarian” country has become the largest economic power on the global “free market” while elusive “liberalism” of the previous (and still *reigning*) global hegemon, despite everything, still has this particular ideological strength to ensure the prestige of underlying ideals. In a word, at the *economic* (industrial) level, China has been relentlessly taking over leadership in the world, while at the *military* level, Russia is taking a giant leap, being far ahead of all others, whereas at the *political* (ideological) level, the West has kept a certain moral advantage that is inherent to liberal political goals and systems. The main question of the world politics today and in the following decades is whether existing trends within the above-mentioned levels and/or dimensions of global reality will persist and whether they can be reconciled.

The existential discomfort is caused by the historical fact that the real “reform” of the international order, i.e., the establishment of a new balance of power and of the adequate vocabulary of “international law” occurred only after wars between major powers. In modern times, such “peace arrangements” are set up following the use of force, after long and debilitating wars, which typically started in Europe, only to be waged worldwide (1648, 1714, 1763, 1815, 1919, and 1945). The only exception in this regard is the relatively peaceful dissolution of the USSR (1991). It is impossible to predict whether a new formatting of international relations will take place peacefully today, with the gradual peaceful weakening, or – as always in history – violently and in pursuit of an opportunity to exhaust the enemy in military terms. What is only certain is certain that nothing will happen without the creation of new military alliances. It is practically irrelevant in which political format and with what ideological rationale this will happen. At the same time, it is necessary to understand and show to what extent modern ideological narratives (and/or “meta-narratives”, such as liberalism, communism, fascism, etc.) are (un)suitable for interpreting the inherited social patterns (state-nation, class capitalism, etc.), as well as newly-emerging political communities (e.g., state-civilisation) and concepts in the process of formation

(pseudo-feudalism, surveillance capitalism, hyper-capitalism). We are obviously living in the times of vague political regimes and hazy social developments for which appropriate terminology, notions, and concepts are still being sought. The only recognisable thing that remains is (raw) power and/or (un)controlled force, which is sufficient for a military alliance.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Braudel, F. (2007). *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*, vol. II. Beograd: Službeni list SRJ; Novi Sad: Stylos art. [In Serbian]
- Brzeziński, Z. (2013). *America – China and the Fate of the World*. Beograd: Albatros plus & Fakultet bezbednosti. [In Serbian]
- Cvetković, V. N. (2023). *Sociology of Politics II (Pre-modern political communities – values, institutions, actors)*. Beograd: Čigoja štampa & Fakultet bezbednosti. [In Serbian]
- Cvetković, V. N. (2023). War in Ukraine: who wins and who loses (Un/expected moments and consequences). In: *War in Ukraine: what we know and what we don't know*. Beograd: IMPP & FB. [In Serbian]
- Cvetković, V. N. (2022). Global consequences of the Ukraine crisis: geopolitical, economic, military and ideological discourse. *Sociološki pregled*, 54 (3), 737–742. doi: [10.5937/socpreg56-40413](https://doi.org/10.5937/socpreg56-40413)
- Darwin, J. (2008). *After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400–2000*, London: Penguin Books Limited.
- Dziembowski, E. (2025). *The Seven Years' War*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. [In Serbian]
- Figes, O. (1912). *The Crimean War: A History*. New York: Metropolitan Books.
- Headrick, D. R. (2010). *Power over Peoples: Technology, Environments, and Western Imperialism, 1400 to the Present*. Princeton and Oxford.
- Kennan, G. F. (1997). A Fateful Error. *New York Times*. 5 February 1997. Available at: <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful->
- Kennedy, P. (1987). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. Random House.
- Martyanov, A. (2024). *America's Final War*. Atalanta: Clarity Press.
- Mearsheimer, J., Walt, S. (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. New York: Macmillan/Farrar, Straus and Giroux.
- Reed, C. T. (2004). *At the Abyss: An Insider's History of the Cold War*. New York: Ballantine Books.
- Todd, E. (2025). *The Defeat of the West*. Beograd: Kairos. [In Serbian]
- Tooze, A. (2019). *The Deluge: The Great War and the Remaking of the Global Order*. Beograd: Clio. [In Serbian]
- Trenin, D., Avakyan, S., Karaganov, S. (2024). *From Restraining to Deterring – nuclear weapons, geopolitics, coalition strategy*, Moscow: Molodaya gvardiya. [In Russian]
- Van Creveld, M. (2012). *The Rise and Decline of the State*. Beograd: Albatros plus & Fakultet bezbednosti. [In Serbian]
- Walt, S. M. (1990). *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.